

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD
Institut mezinárodních studií

Josef Havlík

**Kolaborace v Belgii za nacistické okupace
1940-1944**

Bakalářská práce

Praha 2007

Autor práce: **Josef Havlík**

Vedoucí práce: **PhDr. Vít Smetana PhD.**

Oponent práce: **PhDr. Ondřej Matějka**

Datum obhajoby: **2007**

Hodnocení: **velmi dobře**

Bibliografický záznam

HAVLÍK, Josef. *Kolaborace v Belgii za nacistické okupace 1940-1944*. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut mezinárodních vztahů, 2007. 56 s. Vedoucí bakalářské práce PhDr. Vít Smetana, PhD.

Anotace

Bakalářská práce *Kolaborace v Belgii za nacistické okupace 1940-1944* popisuje vznik a vývoj původně katolického hnutí Rex, které se pod vedením Léona Degrelle stalo hlavním kolaborantským uskupením ve frankofonní části okupované Belgie. Práce sleduje postupné přebírání ideálů nacionálního socialismu rexisty, kteří se v Belgii stali opovrhovanou menšinou. Ve snaze získat si respekt nacistických špiček se Degrelle postavil do čela jednotky valonských dobrovolníků, která si vysloužila solidní reputaci v bojích na východní frontě. Práce sleduje také rozvoj spolupráce Rexu s SS a jeho vztahy s konkurenčními politickými uskupeními. Nastíněno je i administrativní uspořádání okupované Belgie formou vojenské správy, která uspěla ve své snaze nedovolit SS získat v zemi moc.

Klíčová slova: kolaborace, Belgie, Degrelle, Rex, Valonsko

Annotation

Bachelor thesis “Collaboration in Nazi-Occupied Belgium, 1940-1944“ deals with the rise of Rex, an extreme right-wing movement of Catholic origin. Under the leadership of Léon Degrelle the Rexist movement became the dominant collaborationist grouping in francophone Belgium. The thesis follows the developments within Rex, which gradually adopted a pro-Nazi stance and eventually embraced collaboration not only with the German military authorities, but also with the SS. Degrelle has also devoted much of his energy to his quest for personal prestige within the Third Reich hierarchy. He successfully organized a military unit of Walloon volunteers which fought with some distinction on the Eastern Front. Belgium’s unique administration during the occupation, carried out by a military government, is also analysed.

Keywords: collaboration, Belgium, Degrelle, Rex, Wallonia

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval/a samostatně a použil/a jen uvedené prameny a literaturu. Současně dávám svolení k tomu, aby tato práce byla zpřístupněna v příslušné knihovně UK a prostřednictvím elektronické databáze vysokoškolských kvalifikačních prací v repozitáři Univerzity Karlovy a používána ke studijním účelům v souladu s autorským právem.

V Praze dne 21. května 2007

Josef Havlík

OBSAH

ÚVOD.....	7
ANALÝZA LITERATURY.....	9
1. PŘEDVÁLEČNÝ VÝVOJ: ÚLOHA Hnutí REX V BELGICKÉ POLITICE.....	11
2. 1940: BOJ O MOC.....	21
3. OD OBRANY VLASTI K BOJI ZA TŘETÍ ŘÍŠI: 1941-42.....	31
4. REX BEZ DEGRELLA A DOBRODRUŽSTVÍ NA VÝCHODĚ.....	36
5. TOTÁLNÍ KOLABORACE, DOMNĚLÉ HRDINSTVÍ A KONEC REXU.....	42
ZÁVĚR.....	49
RESUMÉ.....	53
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	55

Úvod

Fenomén kolaborace je jedním z příznaků, které jsou typické pro dějiny 20. století, obzvlášť pro období 2. světové války. Zatímco zrada nebyla v dějinách ničím novým, její extrémní podoba získala nejen nové jméno, ale především zcela nový rozměr a význam. Vzpomínka na jedince a celé skupiny, kteří vyměnili loajalitu ke svému národu za službu nepřátelskému státu nebo politické síle (ať už z idealismu, ze zjištěných důvodů nebo nejčastěji kombinací obojího), je temnou stránkou historické paměti řady evropských národů a kolaborace je ve většině případů dodnes tabuizované téma. Jestliže v druhé polovině 19. století v Evropě převažoval duch společného úsilí v existujících národech a touha vytvářet národy nové, světové války 20. století odkryly zásadní rozpory a rivalitu, které byly hluboce zakořeněné v národních státech. Kolaborace ukázala nejen náchylnost obyvatelstva, těžce zkoušeného totálním charakterem války, k osobnímu selhání v podobě zbabělosti, chamtivosti nebo pýchy, ale také skutečnost, že hrozba „zevnitř“ může pro národní státy být mnohem zhoubnější, než vnější nepřítel.

Původním záměrem této práce po předběžné rešerši bylo porovnání charakteru a míry kolaborace, jakožto i porovnání kořenů odboje a jeho výsledků v belgickém Valonsku a Vlámku. Předmět odlišných vztahů obou jazykových regionů k Německu se nabízel k promítnutí do komplikovaného soužití obou jazykově, kulturně a společensky odlišných skupin v Belgii (opomineme-li politicky nevýznamnou německou menšinu ve východní části země). Po předběžném seznámení s literaturou jsem se rozhodl zorné pole této práce zúžit na kolaboraci ve frankofonní části Belgie. Komparativní přístup ke kolaboraci v obou částech Belgie je obtížný mj. proto, že vývoj ve Vlámku a Valonsku od sebe lze těžko oddělit, a kolísavé úspěchy různých kolaborantských hnutí v obou částech země často úzce souvisely se změnami v konkurenčních uskupeních.

Kolaborace ve Valonsku je spojena především s hnutím Rex, které se pod vedením charismatického a ambiciózního žurnalisty Léona Degrella stalo nejen partnerem německé administrativy v okupované Belgii, ale dokonce i nástrojem v rukou SS. Právě geneze a vývoj tohoto spojení, uzavřeného přes veškerou nepravděpodobnost, je ústředním tématem této práce.

Historický význam hnutí Rex netkví pouze v jeho klíčové roli při kolaboraci s nacistickým režimem během druhé světové války. V širším kontextu je také důležitým příkladem jednoho ze

široké škály protidemokratických myšlenkových proudů, které zaplavily politickou scénu v meziválečné Evropě. Společným pro tato politická uskupení je fakt, že velmi často podléhala zjednodušující nálepce fašismu i přes to, že vycházela ze značně odlišných hodnot a postojů. Bylo by přinejmenším nepřesné dávat rovnítka mezi katolicko-vojenské režimy na Pyrenejském poloostrově, nacionalistickou technokracii Mussoliniho Itálie, nostalgický antimodernismus ve Francii, který se v prvním roce války proměnil ve vichistické kolaborantství, vlámské separatisticky smýšlející nacionalisty v Belgii a rasovou ideologii Třetí říše. Ačkoliv tyto režimy sdílely některé charakteristické rysy (kupříkladu odpor k liberalismu a parlamentním strukturám), jejich intelektuální a sociální původ se lišil stejně jako jejich cíle a aspirace. Namísto období nárůstu hrozby jakéhosi fašistického bloku v Evropě lze meziválečnou éru také chápat spíše jako čas prudkého rozvoje antidemokratických a extrémně pravicových proudů, které měly značně rozdílný původ a povahu.

Cílem této práce je analyzovat příčiny, které hnutí Rex vedly ke kolaboraci s nacistickým režimem Třetí říše a dopad, který tato spolupráce na celé hnutí. Rád bych dokázal, že nejdůležitějším faktorem pro postupný přerod hnutí mladých katolických radikálů ve vlasteneckou stranu s autoritářskými sklony a posléze v nekritického služebníka věci „nacionálně-socialistické revoluce“ byly osobní ambice šéfa Rexu Léona Degrella. Domnívám se, že jeho motivy pro neustálou změnu postojů strany nikdy nebyly ničím jiným než oportunistem a snahou o osobní prestiž. Úspěch Rexu v průběhu německé okupace Belgie se zřejmě také odvíjel od zhoršující se situace Německa a od nezdaru konkurenčních uskupení.

V druhé rovině si kladu za cíl prozkoumat, do jaké míry mocenské boje uvnitř Třetí říše (především mezi konzervativní německou armádou a „revoluční“ SS) ovlivnily vývoj v Belgii a v důsledku i úspěch a nezdár kolaborujících hnutí. Zdá se, že vojenská okupační správa si důsledně hlídala svůj mocenský primát v belgických záležitostech a nedovolila SS v Belgii beze zbytku uplatňovat své ideologické cíle.

Analýza literatury

Základní specializovanou literaturou pro mě byly tři monografie na téma kolaborace v Belgii během 2. světové války a odborný článek o unikátním uspořádání okupované Belgie, která byla na rozdíl od srovnatelných území pod správou vojenské administrativy.

Dílo belgického historika **Jacquese Willequeta** *La Belgique sous la botte: résistance et collaborations 1940-1945*, Paříž, 1988 (dále jen Willequet) podrobně zpracovává téma kolaborace i odboje, přičemž autor hojně využívá studia korespondence mezi Léonem Degrellem a ostatními rexisty, jejíž pravdivost pečlivě kritizuje. Kromě toho, že autor místy zaujímá poněkud apologetický přístup k jednání belgické veřejnosti během okupace a že je z pochopitelných důvodů naopak velmi kritický k Degrellovi postoji k vlasti, se Willequet nezdá být k práci osobně připoután.

Na samotný Rex a na Léona Degrella je zaměřeno díla britského historika **Martina Conwaye** *Collaboration in Belgium. Léon Degrelle and the Rexist movement*, New Haven a Londýn, 1993 (dále jen Conway), v němž autor analyzuje rozpory v belgické společnosti, které přispěly ke vzestupu Rexu, a detailně zkoumá vývoj vztahů Rexu k německé vojenské okupační správě, ke konkurenčním skupinám a k nacistickým špičkám. Conway studium relevantní literatury vhodně doplňuje informacemi z pramenů - především materiálů rexistické propagandy a Rexem ovládaného deníku *Le Pays Réel* – a také osobními rozhovory s Léonem Degrellem. Události v Belgii autor brilantním způsobem dává do souvislosti s mezinárodním vývojem po politické i vojenské stránce. Conway nemilosrdně kritizuje Degrellovy zjištěné motivy k postupnému prohlubování kolaborace, ovšem tuto kritiku vzhledem ke shodě všech studovaných autorů v tomto ohledu nelze autorovi vytýkat – svá tvrzení dokáže vždy brilantně obhájit a podložit věcnými argumenty.

Především vojenským aktivitám Rexu se věnuje kniha belgicko-amerického tandemu **Eddy de Bruyne - Marc Rikmenspoel** *For Rex and for Belgium: Léon Degrelle and Walloon Political and Military Collaboration 1940-45*, Solihull, 2004 (dále jen de Bruyne – kniha je striktně rozdělena na práci de Bruyna, která se zabývá rexistickými legionáři a dalšími vojenskými a polovojenskými jednotkami Rexu. Část knihy, jejíž autorem se zabývá Rikmenspoel, se zabývá především detaily jednotlivých vojenských operací a valonských

jednotek, které nejsou zájmem této práce). De Bruyne je specialistou na valonskou vojenskou kolaboraci a sleduje zrod a vzestup rexistických legií, jejichž dílčí úspěchy přinesly Rexu posílení jeho politických pozic. De Bruynův styl je poměrně úsporný, ale stručnost jeho práce není na úkor její informační hodnoty.

Jedinečným zdrojem pro pochopení komplikovaných vztahů mezi vojenskou okupační správou a jejími nadřízenými, podřízenými a jejími protivníky je článek **Jaye Howarda Gellera** *The Role of Military Administration in German-Occupied Belgium, 1940-1944*, The Journal of Military History, 1999 (dále jen Geller), ve kterém autor využívá především studia pravidelných zpráv o činnosti, tzv. *Tätigkeitsberichte*, které šéf vojenské okupační správy Eggert Reeder posílal do Berlína. Na těchto zprávách Geller dokazuje Reederovy osobní antipatie vůči vůdci Rexu, jeho neochotu s Degrellem spolupracovat a jeho snahy o udržení Belgie ve sféře vlivu *Wehrmachtu*.

1. Předválečný vývoj: úloha hnutí Rex v belgické politice

Hnutí Rex nemůže být považováno za jakousi pouhou belgickou variantu fašistického modelu, charakterizovaného typickými vnějšími znaky – uniformami, vlajkami, pozdravy a další symbolikou. Jeho původ souvisí s rozmachem katolických hnutí mládeže v Belgii ve 20. letech v atmosféře pacifismu a silného zintenzivnění religiozity zejména u mladé generace s traumatizujícími zkušenostmi z fronty nebo z okupace. Tyto skupiny skepticky odmítaly velké dobové ateistické doktríny – nepříliš křesťanské konzumní a konkurenční principy západního liberalismu na straně jedné a programově bezbožný sovětský komunismus společně s nacismem na straně druhé. V zemích, kde byla náboženská tradice silná (například v Rakousku, Itálii, Polsku, Španělsku, Portugalsku nebo v Litvě) mladí radikálové zakládali politická hnutí, která obhajovala „třetí cestu“ – v jejich pojetí to byl silný korporativní stát s vysokou mírou organizace a státního intervencionismu společně s návratem ke katolickým hodnotám. Rex patřil k tomuto proudu a stejně jako ostatní hnutí prodělal koncem 30. let těžkou krizi v situaci, kdy se jasně začal rýsovat zásadní konflikt mezi západními demokratickými státy a nedemokratickými uskupeními v Evropě. Diplomatické události nutily každý politický subjekt k příklonu k jedné či druhé straně, a pravděpodobnost udržení jakékoliv „třetí cesty“ se rychle vytratila. Katolická hnutí tedy musela volit mezi dvěma alternativami, jejichž základní hodnoty byly značně vzdálené jejich vlastním politickým ideálům.¹

Na hnutí Rex je třeba pohlížet jako na produkt specifické belgické situace, která tuto zdánlivě klidnou zemi odlišovala od sousedních zemí, jejichž pohnutým dějinám se historikové vždy věnovali ve větší míře. Belgické dějiny jsou ovšem zajímavým příkladem komplikovaného procesu vytváření národní identity v moderních dějinách. Přes nesporný úspěch v podobě prosperujícího, moderního státu byly belgické dějiny už od počátku poznamenány sociální, kulturní a jazykovou stratifikací, na tak malém území neobvyklou. Coby Rakouské Nizozemí v 18. století, součást Napoleonova impéria a od roku 1815 holandské monarchie sdíleli obyvatelé pozdějšího státu stejný osud. Avšak v pozadí tohoto společného vývoje a společné oddanosti katolické víře Belgii už od počátku zatěžovala etnická a společenská heterogenita obyvatel a hluboce zakořeněná rivalita jednotlivých skupin. Kromě notoricky známého konfliktu

¹ CONWAY, Martin, *Building the Christian City: Catholics and Politics in Inter-War Francophone Belgium, Past and Present*, roč. 37, č. 128 (srpen 1990), s. 117-151.

frankofonních Valonů z jižních provincií a nizozemsky mluvících Vlámů² ze severu existovala velmi silná obchodní a politická rivalita mezi tradičními bohatými městy jako Antverpy, Gent, Brusel, Bruggy nebo Lutych (Liège). Rychlá industrializace východních provincií v devatenáctém století (zejména provincie Hainaut a Lutych) také vytvořila ostrý kontrast mezi dělnickými vrstvami, jejichž pracovní podmínky byly jedny z nejhorších v západní Evropě, a vzestupem velmi bohaté a sebevědomé frankofonní buržoazie.³

Přes tato citelná a zásadní rozdělení se v Belgii ve výjimečných momentech vzedmula vlna vlasteneckého nadšení a pocitu jednoty. Nejvýznamnějším takovým momentem, který se však zároveň paradoxně stal zdrojem pozdější nespokojenosti, byla první světová válka. Dlouhá německá okupace ve spojení s hrdinským odporem belgické armády⁴, která po celou válku dokázala udržet kousek rozbahněné země v západních Flandrech proti přesile císařských vojsk, posílila pocit národní jednoty. Králi Albertovi, který se rozhodl svou zemi neopustit a zůstat se svou armádou, vynesla válka silnou podporu veřejnosti, hraničící s adorací.⁵ Triumfální návrat oblíbeného krále do Bruselu po vítězství Spojenců v roce 1918 se stal impulzem pro dalekosáhlé změny *modu vivendi* belgického vnitropolitického života. Královi se v atmosféře poválečného nadšení a touhy po změně podařilo prosadit všeobecné hlasovací právo pro muže, řadu sociálních reforem a několik kroků, které směřovaly k potřebnému uspokojení sílicích vlámských tužeb po rovnosti s valonskou elitou. Nový volební systém narušil dosavadní hegemonii Katolické strany a de facto donutil všechny tři hlavní politické strany (kromě katolíků socialisty a liberály) vytvářet neustálé koalice, ve kterých ve vládě často zasedali ministři všech tří stran. Meziválečné vlády většinou neměly dlouhého trvání a jejich nestálá povaha a neefektivita přispěla k rozšířenému a zřejmě ne zcela neoprávněnému pocitu, že stávající politický systém je nevyhovující. Ve třicátých letech se tato stanoviska podobně jako v dalších evropských zemích již začala konkretizovat vznikem radikálních politických hnutí. V průmyslovém východním Valonsku začala posilovat komunistická strana a vlámští nacionalisté se začali sdružovat do

² Jazyková otázka je zde dosti sporná. Ačkoliv Vlámové používají v podstatě dialekt nizozemštiny, svoji specifčnost dokazují mj. tím, že svůj jazyk označují za „vlámštinu“.

³ CONWAY, s. 6.

⁴ Zde je na místě dodat, že se jednalo v drtivé většině o vlámské vojáky z nejnižších společenských vrstev, někdy negramotné, kterým veleli valonští důstojníci. Tento fakt posílil vlámské ambice a byl dále umocněn rozporem mezi subjektivně nedostatečným uznáním vlámských veteránů a křiklavě přísnými tresty, které postihly malou skupinku vlámských sympatizantů a kolaborantů s Německem.

⁵ VAN ISTENDAEL, Geert, *Belgický labyrint*, Cinemax, Praha, 1998, s. 73-75.

Vlámského národního svazu (*Vlaams Nationaal Verbond* – dále jen VNV) pod vedením Stafa de Clerqua.⁶

Součástí tohoto „amalgámu nespokojenosti“ (Martin Conway) bylo i hnutí Rex, podobně jako další radikálně katolická hnutí pocházející z prostředí Katolické univerzity v Lovani a téměř výlučně tvořené aktivisty z buržoazních rodin. Zpočátku byla hlavní platformou mladých radikálů Katolická společnost belgické mládeže (*Association Catholique de la Jeunesse Belge* – ACJB), která se po svém založení katolickou církví v roce 1921 rychle stala masovým hnutím. Postupně se začala silně vymezovat proti Katolické straně, v pohledu mladých radikálů zkosnatělé a zastaralé, a jejím zasloužilým vůdcům neprokazovala přílišnou úctu. Ve strukturách ACJB se koncem 20. let začal profilovat mladý žurnalista Léon Degrelle, syn bohatého pivovarníka z Bouillonu, aktivního v komunální politice za Katolickou stranu. Díky svému talentu byl v roce 1930 jmenován ředitelem stranického vydavatelství *Christus Rex* (posléze pouze *Rex*), které pod jeho vedením úspěšně rozšířilo svou publikační činnost na periodika a pamflety o aktuálním dění ve velkých nákladech. Poté, co vydavatelství v roce 1933 zcela ovládl, se Degrelle obklopil podobně smýšlejícími mladými radikály a periodika *Rexu* začala být silně politicky vyhraněna. Eddy de Bruyne k tomu dodává: „*Týdeníky jako Vlan, Soirées a Rex, které [Degrelle] řídil, brzy začaly svými agresivními polemikami s politiky a politickými programy iritovat špičky církevní hierarchie. Zároveň fascinovaly celou belgickou společnost – staří i mladí se zajímali o veřejná odhalení finančních skandálů vrcholných politiků.*“⁷

Se stoupajícím sebevědomím nevyhnutelně rostly i Degrellovy ambice. Pořádal veřejná setkání, při kterých přítomné okouzloval svými řečnickými schopnostmi a imponoval jim svým přímočarým stylem jednání. Tyto aktivity a skutečnost, že *Rex* přestal zcela jasně být pouhým vydavatelstvím, vedly Katolickou stranu a ACJB k tomu, že se od Degrella distancovaly a pozastavily financování *Rexu*. Přes existenční problémy však *Rex* přežil a v roce 1934 přišel s velkolepým programem sjezdů a banketů, na kterých se Degrelle zaměřil na kritiku Katolické strany a jejích neúspěchů. V atmosféře vleklé hospodářské krize tyto projevy pochopitelně padly na úrodnou půdu. *Rex* postupně více a více nabíral povahu politické strany – měl místní organizace a samozřejmě také vlastní tisk. V listopadu 1935 Degrelle způsobil malý skandál na

⁶ CONWAY, s. 7-10.

⁷ DE BRUYNE, s. 6.

zasedání Katolické strany v Kortrijku (fr. Courtrai), která narušil a přítomné delegáty poněkud pateticky odsoudil za jejich neschopnost a údajnou zkorumpovanost.⁸ Tento akt, později poněkud přehnaně nazvaný Kortrijký puč, sice přinesl Degrellovi ohromnou publicitu, nicméně stále neznamenal jeho úplný rozchod s Katolickou stranou - přes všechny osobní spory Rex zůstával uvnitř stranické struktury. V ní představoval určitý disent, ke kterému se upíraly naděje mnoha mladých katolických radikálů, toužících po očistění strany od zdiskreditovaného vedení a po sledování razantnějšího politického kurzu.⁹

Sám Degrelle byl úspěchem svých aktivit poněkud zaskočen, a protože byl jeho vzestup živelný a neplánovaný, zdálo se, že si se svou nově nabytou mocí neví rady. Ukázalo se, že kompromis mezi rexisty a zbytkem Katolické strany již není možný, a Degrelle tak dostal impuls k definitivnímu rozkmitření s organizací, která ho nechala ze svých prostředků vyrůst do nečekané výšky. V necelých 29 letech se Degrelle rozhodl kandidovat v blížících se parlamentních volbách v květnu 1936 s Rexem samostatně.

Rex se po odtržení od Katolické strany stal vysoce přitažlivým i pro jiné než radikálně katolické voliče. Sympatizanty strany se nyní stali především ti, kteří byli nespokojeni s politickým či hospodářským *statem quo*. K charismatickému a energetickému Degrellovi tíhli mimo jiné veteráni první světové války, členové pravicových vlasteneckých hnutí nebo zkrachovalí a neúspěšní podnikatelé. Martin Conway poznamenává, že Rex se v předvolební kampani roku 1936 stal „všestrannou protestní platformou“.¹⁰

Během předvolební kampaně, která celkem očividně odrážela svou improvizovanou povahu, se Degrelle soustředil zejména na důslednou exploataci řady finančních skandálů, do kterých byli zapleteni přední političtí činitelé. Hlavní zbraní v boji o přízeň voličů bylo pravidelné očerňování vládnoucích politiků v narychlo vytvořeném denníku *Le Pays Réel* („Skutečná vlast“). Přes všechny zuřivé útoky na politickou špičku, které svou přímočarostí a jednoduchostí slavily velký úspěch, ale Rex nebyl žádnou stranou revolucionářů. Degrellovy projevy, kritizující neschopnost a zkaženost tehdejšího režimu, byly ve zřejmém kontrastu s vágností jeho představ o jakémkoliv alternativním modelu politického uspořádání. Ty se omezovaly na obecné principy posílení pravomocí exekutivy a vytvoření sítě společensko-hospodářských korporací. V kontextu 30. let, kdy téměř každé politické uskupení na obou stranách politického spektra navrhovalo

⁸ ETIENNE, J.-M., *Le mouvement rexiste jusqu'en 1940*, Paris, 1968, in: CONWAY, s. 9-10.

⁹ CONWAY, s. 10.

¹⁰ Tamtéž, s. 11.

zásadní ústavní změny, nelze tyto představy Rexu považovat za radikální. Za povrchní lze označit také Degrellovy názory na sociální politiku – hlasitě deklarovaný zájem Rexu o situaci dělnictva a podpora vlny stávek v červnu 1936 mohly těžko zakrýt poněkud paternalistický přístup této převážně buržoazní strany k sociálně slabým. Podobně nevýrazně byly formulovány Degrellovy představy o hospodářství. Toto téma, během ekonomické krize 30. let ožehavější než jindy, *Chef de Rex* odbýval rétorikou o nahrazení kapitalistického soutěžení křesťanskými hodnotami solidarity a pospolitosti. Skutečné zájmy Rexu vždy zůstávaly v mantinelech starostí středních společenských vrstev – v hospodářství šlo především o ochranu tradičních malých podniků oproti „hyperkapitalistickým“ gigantům, zastupovaným finančními fondy, hospodářskými konglomeráty nebo velkými nákupními domy amerického střihu, jejichž tvrdé, až likvidační konkurenční praktiky, byly již v této době vysoce rafinované.¹¹

Tato zvláštní směs demagogie a moralizování přinesla Rexu ve volbách roku 1936 markantní úspěch v podobě zisku 11,49 % hlasů a 21 z 202 křesel v dolní komoře parlamentu. Určitý úspěch zaznamenala i vlámská nacionalistická VNV. Na poněkud statické belgické politické scéně byl takový výsledek bezmála šokující. Ačkoliv ve prospěch extrémně pravicových stran ztratily voliče všechny velké strany, největší ztrátu utrpěla právě Katolická strana, jejíž podpora se propadla z 38,5 % v roce 1932 na 27,6 % v roce 1936.¹² Jak již bylo výše nastíněno, většina z těchto hlasů pro Rex i VNV byla hlasy protestujícími proti neschopnosti tehdejší vládnoucí garnitury.

Rex se během léta 1936 pokusil tohoto nenadálého úspěchu maximálně využít. V tomto momentu se začal projevovat negativní vliv Degrellovy impulzivní povahy na plánování směru, kterým by se strana měla ubírat. Kampaň „Rex nebo Moskva“, která hnutí ukazovala jako jedinou účinnou obranu proti komunistické hrozbě, se nesetkala s větší odezvou. Opravdovým fiaskem pak byl stylizovaný „Pochod na Brusel“, kterým sice *Chef de Rex* chtěl napodobit počátek Mussoliniho převratu, ovšem na rozdíl od Duceho černých košil neměl opravdu v úmyslu sesadit vládu – spíše chtěl demonstrovat podporu, jaké se Rexu dostává. Pochodu se však účastnilo pouze několik desítek skalních obdivovatelů, kteří se odvážili porušit vládní zákaz demonstrací. Důležitější je ovšem fakt, že se Rex poprvé profiloval jako tlupa násilníků,

¹¹ CONWAY, s. 11-13.

¹² DE SMET, R., EVALENKO, R., FRAEYS, W., *Atlas des élections Belges*, Bruxelles, 1958 in: CONWAY, s. 12.

narušujících na ulicích pořádek, což v poklidné belgické společnosti, nemilující skandály, nemohlo Degrellovi připsat u veřejnosti žádné body k dobru.¹³

Tento negativní dojem dále zhoršily Degrellovy zahraniční aktivity. Přes tvrzení rexistických propagandistů, že hnutí nemá žádné kontakty se zahraničními autoritativními režimy, navštívil Degrelle v roce 1936 Itálii a získal od fašistického režimu značné finanční prostředky. Rozvinuly se také kontakty mezi Rexem a nacistickým Německem. V této době neměl Degrelle žádný kladný vztah k nacistickému režimu Třetí říše, na který, jako většina jeho katolicky smýšlejících současníků, pohlížel s opovržením jako na směs pruského militarismu a pohanského rasismu a bezbožnosti. Hitlerův zájem o spolupráci však samolibému Degrellovi zalichotil a v létě 1936 ho v Německu navštívil. Rex zůstal s nacistickými špičkami v kontaktu a mohl se těšit z omezené materiální podpory. Na domácí politické scéně se navíc Rex v říjnu 1936 dohodl na spolupráci s krajně pravicovou vlámskou VNV (viz výše). Tento svazek, ač nepostrádal jistou logiku coby spolupráce parlamentních outsiderů, působil na převážně frankofonní voličskou základnu Rexu silně odpudivě, neboť se obávali o křehkou národní jednotu Belgie.¹⁴

Potíže Rexu se prohloubily v zimě 1936-37, kdy se trojkoaliční vláda Paula Van Zeelanda rozhodla bránit svoje pozice protiofenzivou. Ačkoliv vláda byla v ostatních záležitostech názorově roztržštěná, snadno se dohodla na potřebě zkrotit Rex, který narušoval jednání parlamentu a hlasitě deklaroval svůj úmysl skoncovat s nadvládou silných stran. Vystupování představitelů Rexu v rozhlase bylo zakázáno, jeho uniformované milice byly postaveny mimo zákon a premiér Van Zeeland prosadil některé drobné ústavní změny s cílem zmírnit obecnou nespokojenost veřejnosti s parlamentním systémem.¹⁵

Na jaře 1937 se Degrelle pokusil o další průlom a posílení slábnoucího vlivu strany. Rozhodl se přinutit jednoho z rexistických poslanců za Brusel k rezignaci a sám kandidovat v následných doplňovacích volbách (v předchozích volbách roku 1936 Degrelle do parlamentu nekandidoval). Ostatní strany však proti Degrellovi postavily jediného společného kandidáta – oblíbeného premiéra Paula Van Zeelanda. Voličské preference byly díky síle obou kandidátů dlouho vyrovnané, nicméně Degrelle se pouhých několik dní před volbami dopustil zásadní chyby. V jednom ze svých projevů prohlásil, že mlčení kardinála Van Roey, hlavy katolické

¹³ CONWAY, s.12-13.

¹⁴ GOVAERT, Serge, *Les Griffes du lion. Le nationalisme flamand à la veille de 2002*, Éditions Labor, Bruxelles, 2001, s. 87.

¹⁵ WILLEQUET, s. 24.

církve, znamená podporu Rexu. Umírněný kardinál, který se od svého jmenování opatrně pokoušel o usmíření Degrella s Katolickou stranou, vydal jednoznačné prohlášení, ve kterém označil Rex za „nebezpečí pro vlast a církev“ a nepřímo vyzval věřící, aby dali své hlasy Van Zeelandovi. Kardinálova autorita přesvědčila nerozhodnuté voliče a Degrelle nakonec získal pouhých 19 % hlasů.¹⁶

Tato porážka znamenala pro Degrella definitivní ústup z politického výsluní a strmý pád Rexu. Jakýkoli předchozí respekt, který rexisté budili, pomalu vyprchal a po rozkmoření s kardinálem Van Roey přestala existovat reálná šance na spolupráci s Katolickou stranou. S ubývajícími prostředky a sympatizanty Rexu zbyla jen malá skupina loajálních příznivců a hnutí rychle zabředávalo hlouběji do stereotypů extrémní pravice. Vytratily se původně dominantní katolické ideály, které byly nahrazeny banální imitací úspěšnějších evropských autoritativních stran, včetně uniforem, pozdravů a nekompromisního odporu k demokratickému režimu. Tento posun směrem k radikalismu nezůstal bez odezvy voličů – ve volbách v dubnu 1939 Rex získal pouhých 4,43 % hlasů¹⁷ a pouze 4 křesla v dolní sněmovně (jedním ze zastupitelů už nyní byl i Léon Degrelle).¹⁸

Během několika let se z hnutí, které dokázalo hromadně strhnout voliče a rostlo rekordním tempem, stala strana na pokraji existence (údaje o fluktuaci velikosti členské základny Rexu se bohužel nedochovaly.) Martin Conway konstatuje, že Rex se koncem třicátých let kombinací vlastních chyb a tlaku domácího i mezinárodního dění stal „...okrajovým uskupením, které pro politický status quo neznamenovalo žádnou vážnou hrozbu. Důvody jeho neúspěchu...poskytují cenný důkaz, že ne všechna radikálně pravicová hnutí v meziválečné Evropě byla úspěšná.“¹⁹

Jacques Willequet poznamenává, že zdánlivě definitivní porážka rexistického hnutí v Belgii rozhodně neznamenala vítězství parlamentního uspořádání. Nespokojenost se stávajícím politickým systémem v letech bezprostředně před vypuknutím války narůstala a myšlenka zásadních ústavních reforem, které by odstranily nedostatky systému stvořeného v polovině 19. století a přiblížily ho potřebám moderní Belgie, se těšila stále větší podpoře zejména u mladé generace politiků. Společně s Van Zeelandem řada politiků (mimo jiné mladý socialista Paul-Henri Spaak, který se stal na několik měsíců v roce 1938 premiérem) těmto

¹⁶ HULICIUS, Eduard, *Belgie. Stručná historie státu*, Libri, Praha, 2006, s. 151.

¹⁷ Nutno poznamenat, že podle Willequeta byla drtivá většina hlasů frankofonní provenience. Ve Vlámku se podpora Rexu téměř vytratila.

¹⁸ CONWAY, s.14-15.

¹⁹ Tamtéž, s. 15.

požadavkům s jistými opatrnými sympatiemi naslouchala. Také mladý král Leopold III., který v roce 1934 vystřídal na trůně svého otce Alberta po jeho tragické smrti během horolezecké výpravy, toužil zbavit politické strany monopolu nad exekutivní mocí a tíhl k myšlence silné ústřední autority, která by jako jediná mohla efektivně vyřešit belgické potíže.²⁰

Podle Conwaye je pravděpodobné, že Belgie směřovala k zásadním změnám politického systému, ke kterým nedošlo pouze kvůli drastické změně historického vývoje v Belgii v podobě nacistické okupace. Tento fakt byl poněkud upozaděn halasným návratem k liberálně demokratickému směřování země po roce 1945, popírajícímu vývoj předchozích dvou dekad. Také ve Francii a v Nizozemí, tedy v zemích srovnatelných co se neúspěchu krajní pravice v předválečné době týče, byla pocíťována krize autority; myšlenka zefektivnit politiku jejím „odpolitizováním“ byla značně rozšířená.²¹

Konec hnutí Rex se zdál být v posledních měsících před vypuknutím války definitivní, když se obrátila pozornost veřejnosti od vnitropolitických záležitostí k vyhocené mezinárodní krizi. Obavy belgických diplomatů mírnil fakt, že Belgie již roku 1936 vypověděla spojeneckou smlouvu o vzájemné vojenské pomoci s Francií z roku 1920 a vrátila se k politice neutrality z počátku 20. století. Tato „politika nezávislosti“ měla zemi ochránit před další katastrofální válkou – vzpomínky na konflikt z let 1914-18, během kterého byly části Belgie doslova srovnány se zemí, byly ještě velmi živé. Kromě tří malých germanofonních území kolem měst Eupen, Malmédy a St. Vith, které Belgie anektovala dle Versailleských smluv, neměl navíc Brusel žádné potenciální teritoriální zdroje konfliktu s evropskými velmocemi. Belgičtí představitelé, podobně jako tomu bylo v jiných evropských státech, do poslední chvíle věřili v kompromis a zklidnění situace diplomatickou cestou.²² Přesto byla armáda, v tradičně pacifistické Belgii nejevící známky bojového nadšení, mobilizována (již v roce 1936 prosadil Spaak v roli ministra zahraničí prodloužení povinné vojenské služby na 17 měsíců) v počtu zhruba 600 000 mužů. Pod energickým vedením krále Leopolda III. se zrychlovaly přípravy na případný konflikt – byl opevněn Albertův kanál, nově byly vybudovány pevnosti v Lutychu a

²⁰ WILLEQUET, s. 32-33.

²¹ HULICIUS, s. 150 + CONWAY, s. 15-16.

²² CONWAY, s. 16.

v Namuru, dozbrojena byla strategicky nejdůležitější pevnost Eben Emael na řece Máze a armáda byla téměř kompletně motorizována.²³

Zima 1939-40 byla v Belgii ve znamení napjatého vyčkávání, zda se „podivná válka“ mezi Německem a západními státy skutečně rozvine do konfliktu většího rozsahu. Deklarovaná neutralita Belgie pochopitelně nevyklučovala účast s jednou z válčících stran – v drtivé většině případů Belgičané sympatizovali s Francií a Británií. Ukázalo se však, že „politika nezávislosti“ je neudržitelná a Brusel bude nucen se přiklonit k jedné z válčících stran. Zpravodajské služby vlády dobře informovaly o masivním německém zbrojení a navíc v lednu 1940 získaly shodou okolností nacistické plány na invazi do Belgie a Nizozemí, objevené v německém vojenském letadle, které bylo donuceno nouzově přistát na belgickém území.²⁴

V této nervózní atmosféře se polozapomenutý Rex prostřednictvím tisku hlasitě zasazoval za udržení nezávislosti Belgie za každou cenu a podporoval vládu i krále.²⁵ Tato nenadálá oddanost státu a podpora neutrality však rozhodně nebyla bezvýhradná. Degrelle považoval hrozbu celoevropského konfliktu za výsledek politiky Francie a Británie, které podle něj byly zmanipulovány působením „temných sil“ - zejména židovských finančních kruhů a Svobodných zednářů. Jeho projevy v tomto období často ukazovaly prstem na údajné zločinné skupiny a jednotlivce, kteří se prý snažili Belgii vtáhnout do války na straně Spojenců. Ačkoliv kritika západoevropských demokracií neznamenal nutně podporu Třetí říše a Degrelle se pečlivě vyhýbal jakékoliv veřejné podpoře Hitlera, bylo zřejmé, že radikalizace hnutí po výše nastíněných politických neúspěších pomohla odstranit počáteční podezřívavý postoj rexistů k nacistickému režimu. Tvrzení, že předválečná diplomatická krize pouze odráží obecnější evropský konflikt mezi silami dekadence (parlamentní demokracie a liberalismu) a obrody (totalitární vlády), nevědomky přimělo většinu rexistů věřit, že Třetí říše představuje z nabízených alternativ menší zlo. Tato „jednostranná neutralita“ dále zesílila odliv členů i příznivců strany a její izolaci.²⁶

Lze sledovat, že předválečný vývoj hnutí Rex výrazně přispěl k jeho pozdější aktivní kolaboraci s nacistickým režimem. Důvody, vedoucí k této spolupráci se zemí nepřátelskou Degrellově vlasti, lze shrnout do tří bodů:

²³ HULICIUS, s. 151. Přes tyto přípravy však vydržela belgická armáda vzdorovat obrovské přesile a úspěšné taktice německého *Blitzkriegu* pouze necelé tři týdny.

²⁴ CONWAY, s. 16-17.

²⁵ Také proto mohou rexisté i přes pozdější kolaboraci těžko být považováni za Hitlerovu pátou kolonu.

²⁶ WILLEQUET, s. 26-27.

Prvním z těchto důvodů byla pozice Rexu na okraji politického spektra, kterému dominovaly tři velké tradiční strany se stabilními voličskými základnami. Je nesporné, že „jednorázový“ volební úspěch rexistů v roce 1936 lze přičíst protestním náladám ve společnosti, faktoru atraktivnosti nové, neokoukané strany a Degrellovu osobnímu šarmu. Poté, co se Rex rozkmoťil s mateřskou Katolickou stranou a církví jako takovou však byla marginalizace strany a jejích členů ještě citelnější a svou roli musel sehrát i pocit opozice vůči vládnoucímu parlamentnímu zřízení – kolaborace byla svým způsobem jeho logickým pokračováním, spojeným zajisté s pocitem zadostiučinění.

Druhým důvodem pro spolupráci s nacistickým režimem bylo subjektivní vnímání odporu Rexu na domácí politické scéně v kontextu vývoje v zahraničí. Rexisté považovali (podobně jako jiná radikální hnutí tehdejší doby) nacionalismus za krátkozraký a zastaralý a nad něj stavěli hodnotu oddanosti vyššímu a důležitějšímu poslání – v tomto případě fundamentální změně politického systému.²⁷

Neopomenutelný je také osobní přínos Léona Degrella. Tento charismatický, uvnitř strany nikým nezpochybněný vůdce hnutí byl sice obdařen smyslem pro předvídaní politických událostí, ale zároveň nekontrolovatelnou tendencí snít o vlastní velikosti a významu. Možnost, kterou kolaborace s nacistickým režimem skýtala, se Degrellovi musela jevit jako šance na návrat na politické výsluní a uspokojovala by i jeho mesianistické sklony. Martin Conway uzavírá, že Degrellova „...*samozvaná úloha architekta historického porozumění mezi Belgií a nacistickým Německem výborně odpovídala jeho osobní povrchnosti i jeho ideologickým ambicím, a této příležitosti se chopil se zbrklým nadšením.*“²⁸

Podle Eddyho de Bruyna bylo v Rexu před okupací Belgie i během ní mnoho idealistů, kteří skutečně chtěli bojovat za ochranu vlasti a ušlechtilé křesťanských hodnot, zatímco „...*Degrelle kolaboroval s Němci pouze proto, že tušil šanci sehrát významnou roli v belgické politice - z té byl ovšem vyloučen již před válkou.*“²⁹

²⁷ CONWAY, s. 18-19.

²⁸ Tamtéž, s. 19-20.

²⁹ DE BRUYNE, s. xii.

2. 1940: *Boj o moc*

V ranních hodinách 10. května 1940 byla zahájena německé ofenziva na západě. Současné napadení Belgie a Nizozemí taktikou bleskové války za pomoci silně motorizovaných německých jednotek znamenalo podobně jako při útoku na Polsko o osm měsíců dříve rychlé vítězství, ačkoliv dobře vyzbrojená půlmilionová belgická armáda rozhodně nebyla pro *Wehrmacht* snadnou kořistí. Velká část belgických vojsk se během prvních dní invaze, poznamenaných velkou převahou německého letectva, dokázala stáhnout na opevněnou obrannou linii mezi Antverpami a Namurem, kterou posílily britské a francouzské jednotky. Rychlý postup německých jednotek Ardenami a jejich nečekaný úder na jihu této obranné linie však znamenal hrozbu obklíčení belgických a spojeneckých jednotek, které tak byly necelý týden po zahájení bojů donuceny k demoralizujícímu ústupu. 17. května vstoupili Němci do Bruselu a zbývající část armády ovládala pouze malé území v severozápadních Flandrech. Po posledním pokusu o odpor na řece Lys král Leopold III., který podobně jako jeho otec v letech 1914-1918 přímo velel belgické armádě, uznal porážku a 28. května přikázal belgickým jednotkám složit zbraně.³⁰

Německá okupace nebyla pro většinu obyvatel Belgie novým zážitkem a pochmurné vzpomínky na období německé nadvlády během první světové války se musely nutně jevit jako velmi živé. Okolnosti vojenské porážky v květnu 1940 však byly v mnoha ohledech odlišné. Zatímco v předchozím konfliktu byla belgická armáda schopna udržet malé území, které ubránila až do konce války, síla *Blitzkriegu* a rychlost porážky Belgie, po níž následoval pád Francie, neskýtala velké naděje na zvrát situace. Válka také urychlila vyhocení dlouhodobého latentního konfliktu mezi králem a vládou premiéra Huberta Pierlota, který propuknul naplno. Zásadní neshody mezi oběma aktéry panovaly v květnových dnech ohledně jejich rolí při případném vojenském vítězství Němců. Zatímco premiér i ministři považovali za nejvhodnější, aby král napodobil nizozemskou královnu Wilhelminu a pokračoval v boji diplomatickou cestou v emigraci, Leopold, který se jako přesvědčený obhájce belgické nezávislosti odmítal stát pouhým pěšákem Spojenců, se rozhodl zůstat se svými jednotkami až do hořkého konce. Když král podepisoval kapitulaci Belgie, Pierlotova vláda, odhodlaná vytrvat v boji proti německým armádám, prchala do Francie a 31. května na improvizovaném zasedání v Limoges odsoudila

³⁰ CONWAY, s. 21.

králův postoj, prohlašujíc Leopolda coby německého zajatce neschopným vykonávat své povinnosti. Tento vzdor ovšem neměl dlouhého trvání, neboť po červnové porážce Francie se další pokračování válečného úsilí jevílo jako nesmyslné. Vláda se poté opakovaně pokoušela o usmíření s Leopoldem, ale rozzlobený král, který jejich květnové činy považoval za zradu, pokusy vlády ignoroval a ze svého domácího vězení v paláci na bruselském předměstí Laeken se pokoušel o samostatné navázání kontaktu s německými okupačními úředníky.³¹

Podobně jako král považovala většina belgické veřejnosti uprchnuvší Pierlotovu vládu za zrádce, kteří zemi opustili v nejtěžší chvíli. Všeobecná podpora krále však podle Jacqua Willequeta byla namísto důkazu souhlasu s Leopoldovými autoritářskými politickými názory spíše projevem loajality k monarchii coby symbolu národní jednoty. Přesto ale převažoval názor, že demokratický systém byl nepřímou zodpovědný za vojenskou porážku Belgie, a jedním z možných způsobů prevence dalšího podobného selhání mohla být změna zastaralé ústavy, tolik diskutovaná ve druhé polovině 30. let. Zároveň byly veškeré úvahy o budoucnosti pevně spjaty s okupací nacistickým režimem, o jehož setrvání u moci v Belgii nebylo v této době pochyb. V této atmosféře byla v létě roku 1940 jinak konzervativní Belgie, ve které po prvotním šoku z porážky a okupace postupně zavládl pocit návratu k běžným každodenním starostem, značně nakloněna zásadním změnám.³²

Po vojenské porážce Belgie nacisté začali budovat politickou infrastrukturu, která by zajistila administrativní chod země, produktivitu hospodářství a fungování belgických institucí. Vzhledem k vojenským a hospodářským prioritám Německa na belgickém území se Hitler, který ještě nebyl rozhodnutý o osudu a postavení Belgie v *Neue Ordnung*,³³ rozhodl svěřit zemi do rukou vojenské okupační správy (*Militärverwaltung*) se sídlem v Bruselu. Součástí mandátu *Militärverwaltungu* měla být také správa vysoce industrializovaných (a vzhledem k chystané invazi do Velké Británie strategicky položených) severofrancouzských departementů Nord a Pas-de-Calais, které spolu s Belgií vytvořily jednotné vysoce průmyslově výkonné území, podporující válečné úsilí Německa produkcí klíčových komodit a produktů.³⁴ Takovéto řešení, umísťující zemi pod přímou správu *Wehrmachtu*, bylo atypické, neboť srovnatelná dobytá území

³¹ CONWAY, s. 22-23. Pierlot, Spaak a další ministři v srpnu přes Španělsko uprchli do Londýna, kdy vytvořili jádro pozdější exilové vlády. Její legitimitu Leopold nikdy neuznal. Tento konflikt přetrvával po celou dobu války a sehrál významnou roli v poválečných belgických dějinách; jeho vyvrcholením byla abdikace krále ve prospěch jeho syna Baudouina (niz. Boudewijn) v roce 1950.

³² WILLEQUET, s. 29.

³³ GELLER, s. 106.

³⁴ CONWAY, s. 24.

byla buď pod správou civilních vlád s převahou funkcionářů SS nebo loutkových vlád.³⁵ Toto uspořádání mělo mít dočasný charakter a původně mělo být platné pouze do ukončení vojenských operací, ale nakonec zůstalo v nezměněné podobě téměř do osvobození Belgie spojeneckými vojsky v září 1944.

30. května 1940, tedy dva dny po kapitulaci Belgie, byla přeložena vojenská okupační vláda generála barona Alexandra von Falkenhausen z Nizozemí do Bruselu – v Amsterdamu vládu převzal Arthur Seyss-Inquart, bývalý nacistický vůdce v Rakousku. Zástupci von Falkenhausena se stali Bodo von Harbou, velící důstojník vojenského štábu a Eggert Reeder jako velitel vojenské okupační správy. Faktickou moc měl především Eggert Reeder; von Falkenhausen se postupně stal pouhou reprezentativní postavou.³⁶

Skutečnost, že ani von Falkenhausen, ani Reeder rozhodně nebyli přesvědčenými nacisty, výrazně ovlivnila charakter okupace Belgie. Von Falkenhausen, aristokrat a kariérní důstojník, který působil jako německý vojenský atašé v Japonsku, Turecku a Čankajškově Číně, měl vazby s konzervativní *Deutschnationale Volkspartei* (DNVP) a nesouhlasil s radikalismem nacistů. Reeder, původně pruský byrokrat ve službách armády, si před válkou vysloužil výtečnou reputaci působením v administrativě v Cáchách (1933-36), v Kolíně (1936-39) a v Düsseldorfu (1939-1940), během kterého se snažil zabránit růstu významu Gestapa a chránit své podřízené před přílišným vlivem nacistické strany. Do roku 1933 byl členem *Deutsche Volkspartei* (DVP) a do NSDAP na jaře 1933 vstoupil pravděpodobně z kariérních důvodů. Reeder i von Falkenhausen, coby vyznavatelé tradiční německé vojenské a administrativní efektivity, nebyli nakloněni „excesům“ nacistického režimu a důsledně se po celou dobu okupace bránili jakýmkoliv zásahům do řízení Belgie z okruhů mimo *Militärverwaltung* (především z řad SS). Jejich dlouhodobou snahou bylo získání a kultivace podpory vojenské okupační správy a německého válečného úsilí ze strany belgické veřejnosti. Lze tvrdit, že částečně apolitický přístup von Falkenhausena a Reedera a jejich pozdější mocenský konflikt s SS Belgií ochránil před represemi a důsledným uplatňováním rasových teorií.³⁷

Zatímco němečtí vojenští činitelé byli zodpovědní za zásadní rozhodnutí a obesnou politiku správy Belgie, každodenní administrace země měla zůstat v belgických rukou. Tato úloha

³⁵ GELLER, s. 100-101. Autor jako „srovnatelná území“ jmenuje Protektorát Čechy a Morava, území Generálního gouvernementu, Norsko nebo Nizozemí.

³⁶ CONWAY, s. 24.

³⁷ GELLER, s. 102-103, 125.

připadla jakési „záložní vládě“ – týmu ministerských náměstků a vysokých úředníků, jejichž nadřízení odešli s premiérem Pierlotem do exilu. Role těchto tzv. generálních tajemníků (*secrétaires-généraux*) byla stanovena spěšně schváleným zákonem z 10. května, který v případě okupace nařizoval veřejným služebníkům zůstat v politické a úřední infrastruktuře a chránit především materiální zájmy obyvatel. Jejich situace byla velmi překerní, neboť se denně museli vypořádávat s obtížnou dvojrolí vykonavatelů německých příkazů a strážců belgických zájmů.³⁸

Ačkoliv byla okupační správa vojenského charakteru, měla z Berlína pochopitelně také politické instrukce. Logickým partnerem pro okupační správu byla vlámská část belgické populace, neboť Hitler Vlámky považoval za ztracený germánský národ a na začátku okupace se nacisté důsledně vrátili k dodržování *Flammenpolitik* první světové války.³⁹ Reeder a von Falkenhausen tak od počátku působení vojenské správy praktikovali dvojí politiku – jejich úkolem bylo zachovat existující administrativu a zároveň postupně přerozdělit moc ve prospěch Vlámů. Jednoznačnou podporu Vlámů v prvních týdnech po okupaci představovalo například podstatně snadnější propouštění vlámských válečných zajatců. Z *Flammenpolitik* v létě roku 1940 těžila především nacionalistická strana *Vlaams Nationaal Verbond* (VNV) pod vedením Stafa de Clercq. Ačkoliv vztah vlámských pravicových intelektuálů k Němcům byl po nesplněných očekáváních okupace z let 1914-1918 o něco chladnější, Německo bylo stále mnohými považováno za „historického spojence“ v boji o autonomii či nezávislost. Radikální křídlo VNV dokonce neskrývalo svůj obdiv k nacistickému režimu a celkový postoj strany vyzníval ve prospěch autoritářského politického uspořádání. V červnu 1940 se de Clercq sešel se zástupci *Militärverwaltung*, v němž následně několik členů VNV obsadilo klíčové posty. VNV se do konce roku 1940 stala hlavním partnerem vojenské okupační správy v Belgii, provádějícím nezanedbatelnou část každodenní politiky.⁴⁰

Král stál v létě roku 1940 zcela mimo toto nové mocenské uspořádání. Ačkoliv se podle Hitlerova červencového rozkazu Leopold nesměl věnovat žádným politickým aktivitám, jeho dvůr rozhodně nebyl nečinný – král přijímal vybrané návštěvy a jeho poradci se dál zapojovali do veřejného života v Bruselu. Podobně jako mnoho jeho krajanů Leopold věřil, že vojenské

³⁸ CONWAY, s.25-26.

³⁹ HULICIUS, s. 148. Císařské Německo v letech 1914-1918 na úkor Valonů podporovalo jazykově i kulturně bližší Vlámky, jejichž část mylně v Německu spatřovala osvoboditele a nositele vlámsko-valonské rovnosti a otevřeně kolaborovala. Jejich naděje se ukázaly jako liché, neboť Německo nemělo skutečný zájem na řešení jazykové a politické nerovnosti země – pouze tuto vnitřní nestabilitu Belgie během obou válek využilo k jejímu oslabení.

⁴⁰ GELLER, s. 100-107, 109-111.

vítězství Německa v Evropě je jisté, a směřoval svou energii k nějakému způsobu porozumění s nacisty, které by Belgii zaručilo alespoň jistou míru autonomie v novém uspořádání Evropy. Zpočátku se jeho snahy nesetkaly s velkým ohlasem německé strany, ale poté, co princezna Marie-José, králova sestra a manželka italského korunního prince Umberta, intervenovala přímo u Hitlera, obdržel král pozvání do Berchtesgadenu. Jednání Leopolda s Hitlerem 19. listopadu 1940 však nepřinesla žádný jednoznačný výsledek, neboť *Führer*, který v této době zřejmě sám neměl přesně rozmyšlenou budoucí reorganizaci Evropy, se nechtěl zavázat k žádnému slibu ohledně osudu Belgie kromě zajištění bezpečnosti královské rodiny. Král se po tomto neúspěchu dál pokoušel o opatrné rozvíjení vztahů s německou stranou a i přes změnu německých pozic v důsledku zvratu vojenské situace na přelomu let 1943-44 tvrději odmítal dvoření Spojenců i londýnské exilové vlády.⁴¹ V očích Spojenců a části veřejnosti Leopold svým jednáním získal nálepku kolaboranta, které se nezbavil až do konce své vlády.⁴²

Rex byl po okupaci Belgie zcela ochromen, neboť většina z jeho politických špiček (převážně mladých mužů) narukovala do armády při obraně země. Zároveň již před kapitulací Belgie došlo k zatčení řady rexistů, mimo jiné i Léona Degrella, protože existovalo podezření, že by při útoku Německa mohli sehrát roli Hitlerovy páté kolony. Tyto obavy, Martina Conwaye poněkud přehnané, podpořené informacemi o roli Vidkuna Quislinga při německé dobývání Norska v dubnu 1940 a Degrellovým výrokem, že německá invaze do Dánska a Norska je odpovídající reakcí na britské provokace, vedly v den vpádu německé armády do Belgie 10. května k chaotické vlně zatýkání podle instrukcí ministra spravedlnosti Paula-Emila Jansona.⁴³ Eddy de Bruyne poněkud razantněji tvrdí, že Degrelle byl zatčen na základě jeho rostoucí náklonnosti k fašistické Itálii a nacistickému režimu Třetí říše.⁴⁴ Významní představitelé Rexu tedy byli po kapitulaci Belgie roztroušeni po zajateckých táborech a vězeních po celé Belgii; část z nich, včetně Degrella, byla převezena do jižní Francie. Ve všeobecné panice způsobené drtivým německým vítězstvím v Belgii a Nizozemí byli belgičtí zajatci ve Francii považováni za

⁴¹ CONWAY, s.22.

⁴² HULICIUS, s. 154.

⁴³ Oběťmi těchto preventivních zadržení se kromě rexistů stali také někteří němečtí i židovští emigranti z Třetí říše, trockisté, anarchisté, vlámští nacionalisté a komunisté. CONWAY, s. 27-28.

⁴⁴ DE BRUYNE, E., s. 9.

německé agenty a řada z nich byla popravena francouzskou armádou. V Belgii panovalo přesvědčení, že také Degrelle byl jako jeden z podezřelých zastřelen.⁴⁵

Vzhledem k dominantnímu postavení, jakému se *Chef de Rex* těšil, bylo další působení hnutí v jeho nepřítomnosti jen stěží představitelné, a tak zbylí rexističtí představitelé s Degrellovou rodinou soustředili veškeré své úsilí na jeho nalezení. Rex se veřejnosti v prvních týdnech po vojenské porážce Belgie připomněl pouze tiskovým prohlášením, které odsoudilo Pierlotovu vládu jako vlastizrádce a volalo po potrestání těch, kteří byli zodpovědní za chaotické zatýkání 10. května a dopisem královi, vyjadřujícím mu naprostou věrnost. Leopold se svými autoritářskými tendencemi se v nepřítomnosti Degrelle stal hlavním objektem rexistických nadějí. S požehnáním Němců se koncem července opět začal vydávat deník *Le Pays Réel*; jeho šéfredaktorem se stal velmi schopný mladý žurnalista José Strel. Ve světle rychle se rozvíjející spolupráce *Militärverwaltungu* s VNV a horečnaté činnosti dalších konkurenčních uskupení⁴⁶ si však představitelé dezorganizovaného Rex uvědomovali, že strana se v závodě o získání vlivu a moci v okupované Belgii propadá na zadní pozice.⁴⁷

Během července 1940 se skupině Degrellových přátel a kolegů, které neformálně vedl novinář a bývalý předseda poslaneckého klubu Rexu Pierre Daye, podařilo zjistit, že *Chef de Rex* je naživu ve francouzském zajateckém táboře Le Vernet poblíž španělských hranic.⁴⁸ Poté, co Daye dosáhl Degrellova propuštění, se celá skupina po cestě do Bruselu zastavila nejdříve ve Vichy, kde se setkala s Pierlotovou exilovou vládou.⁴⁹ Belgičtí ministři, zoufalí ze svých neúspěchů o navázání kontaktu s králem i s vojenskou okupační správou a izolovaní od belgického veřejného života, zřejmě spatřovali jistou naději v kontaktu s Degrellem a je poněkud ironické, že Paul-Emil Janson, zodpovědný za jeho zatčení o několik týdnů dříve, nyní Degrellovi gratuloval k propuštění.

25. července Degrelle přijel do Paříže, kde ho Otto Abetz, zástupce Joachima von Ribbentropa, pozval na večeři na německém velvyslanectví. Zpráva o této schůzce musela

⁴⁵ WILLEQUET, s. 36.

⁴⁶ Převážně vlámské nacionalistické hnutí *Verdinaso*, jehož vůdce Joris Van Severen byl popraven při zmíněných deportacích do Francie, podepsalo smlouvu o spolupráci s frankofonní polovojenskou organizací *Légion Nationale*. Toto propojení obou hlavních jazykových skupin aspirovalo na vytvoření nového oficiálního politického hnutí. Také Henri De Man, předseda Dělnické strany Belgie (*Parti ouvrier belge*) a jeden z nejbližších poradců Leopolda III., obhajoval vytvoření autoritářské strany loajální králi. WILLEQUET, s. 36-37 + DE BRUYNE, s. 75.

⁴⁷ CONWAY, s. 30-32.

⁴⁸ DE BRUYNE, s. 9-10.

⁴⁹ WILLEQUET, s. 37-38.

překvapit i Hitlera, který Degrella považoval za mrtvého.⁵⁰ Setkání s Abetzem zásadním způsobem ovlivnilo Degrellovo jednání v příštích měsících a v důsledku i celé směřování Rexu během okupace. Abetz byl ve svých 37 letech diplomatem na prahu velké kariéry a byl prominentním členem von Ribbentropova neoficiálního kruhu pro zahraniční záležitosti, tzv. *Dienststelle Ribbentrop*. Během 30. let trávil většinu času ve Francii a po jmenování von Ribbentropa ministrem zahraničních věcí byl vybrán jako jeho zástupce v Paříži (Hitler Abetze v srpnu 1940 jmenoval řádným velvyslancem v okupované Francii). Tohoto bizarního postavení zástupce Německa ve vojensky okupované zemi a ve městě, které přestalo být hlavním, Abetz využil k realizaci politických intrik a k rozvoji vztahů s jednotlivci chtivými sehrát politickou roli v novém evropském uspořádání. Abetz všestranně podporoval například Pierra Lavala, architekta kolaborace Pétainovy vlády s nacisty, a Degrelle se stal dalším z chráněnců německého diplomata. Vůdci Rexu se Abetz pochopitelně jevil jako ideální prostředník komunikace se špičkami Třetí říše.⁵¹

Ačkoliv přesný obsah jednání Degrella s Abetzem není známý, vůdce Rexu využil příležitosti k vyličení svých představ o „Velké Belgii“, založené na území někdejšího burgundského impéria v 15. a 16. století. Tato idea byla u Degrella zcela nová a spíše než dlouhodobě zastávané názory podle Conway odrážela jeho neotřesitelné sebevědomí, megalomanií a momentální euforii z důvěry, kterou mu Abetz projevoval. Jak Conway uzavírá, „...ve zvláštní atmosféře letních měsíců roku 1940 se nic nezdálo nemožným...a po setkání s Abetzem byl Degrelle ještě hlouběji přesvědčený, že jeho osudem je sehrát klíčovou roli v 'Nové Evropě'.“⁵²

Ihned po svém příjezdu do Bruselu na konci července 1940 se vůdce Rexu energicky vrhl do uskutečňování svých plánů, ve kterých lze přes jistou hektičnost Degrellových aktivit a zbrklost jeho rozhodování vysledovat dva cíle. Jednak to byla snaha o užší kontakt se zástupci Třetí říše (ideálně přímo s Hitlerem) a uznání z jejich strany, a za druhé chtěl Degrelle etablovat sebe jako jednu z klíčových politických osobností v Belgii a hnutí Rex jako stranu se širokou podporou veřejnosti.⁵³ Jak se pokusím ilustrovat níže, prvního cíle Degrelle částečně dosáhl až mnohem později díky zvrátům v mezinárodní situaci a mocenském boji mezi Reederovou vojenskou okupační správou a SS. Druhého uvedeného cíle Degrelle zcela nedosáhl nikdy, především kvůli

⁵⁰ GELLER, s. 109.

⁵¹ CONWAY, s. 32-33.

⁵² Tamtéž, s. 33.

⁵³ Tamtéž, s. 34-36.

svým radikálním postojům a jejich neustálým změnám. I přes svou pozdější úlohu ve správě Belgie zůstal Rex v zemi marginální stranou s malou skupinou věrných příznivců.

Aspirace vůdce Rexu na hlubší spolupráci s představiteli Třetí říše zůstaly v roce 1940 neuspokojeny především proto, že Degrelle přeceňoval řadu faktorů: svou pozici v politickém životě Belgie, vliv a přízeň mladého ambasadora Abetze i ochotu vojenské okupační správy podporovat široké spektrum proněmecky smýšlejících hnutí. Politické vakuum bezprostředně po kapitulaci Belgie se vyplnilo ještě před Degrellovým návratem z Francie a Abetz neměl kapacitu výrazněji podpořit plány šéfa Rexu. Degrelle si byl patrně jistý, že s přímluvou Abetze se mu podaří si zajistit audienci u Hitlera a předložit mu své plány. Zdá se však, že Abetz se přes určitý respekt k Degrellovi naopak snažil mírnit jeho ambiciózní plány, a svou počáteční snahu prosadit vůdce rexistů jako nejvhodnějšího partnera představitelů Třetí říše musel omezit po malém skandálu způsobeném Degrellovým dopisem, adresovaným německému velvyslanectví v říjnu 1940. V něm *Chef de Rex* představil svou vizi nového evropského uspořádání a spolupráce mezi Belgií a Německem, která by ovládala belgické pobřeží a použila ho jako základnu pro ovládnutí Británie a románské Evropy. Výměnou Degrelle požadoval rozšíření Rexu i do Vlámka, odkud bylo hnutí zcela vytlačeno dominantním postavením VNV. Dále argumentoval, že omezený regionalismus VNV znemožňuje, aby strana hrála důležitou roli v novém evropském uspořádání. Zprávy o tomto dopisu způsobily malé pozdvižení ve vojenské okupační správě, která tuto aktivitu logicky považovala za podkopávání autority *Militärverwaltung* a ohrožení spolupráce s VNV. Reeder, který Degrelle neměl nijak v lásce, Abetzovi důrazně domluvil, aby se nevměšoval do belgických záležitostí. Tento konflikt dále prohloubil nejen nevraživost konzervativního Reedera vůči sebevědomému vystupování Degrelle, ale také jeho snahu o užší spolupráci s VNV, kterou považoval za vhodnějšího partnera. Přesto si ale Reeder uvědomoval, že ani jedno z hnutí není dost silné, aby neslo celou tíhu programu *Militärverwaltung* a zároveň doceňoval fakt, že obě hnutí mají rozdílný charakter, ať už po ideové, náboženské nebo jazykové stránce – obě hnutí oslovovaly jiné skupiny Belgičanů.⁵⁴

Martin Conway hodnotí Degrellovu snahu o navázání spolupráce s představiteli Třetí říše v létě 1940 jako zcela neúspěšnou, obzvláště v porovnání s vývojem v Norsku, kde Quisling vytvořil proněmeckou civilní vládu, a ve Francii, kde se v říjnu na schůzce v Montoire Hitler dohodl s Lavalem a maršálem Pétainem na zásadách spolupráce s kolaborační vichistickou

⁵⁴ GELLER, s. 109-110.

vládou.⁵⁵ Geller však poznamenává, že Rexu se podařilo řadou Degrellových schůzek s vlivnými Němci a konfliktem s Reederem získat určitou pozornost části německých představitelů včetně Hitlera a Himmlera, která se později proměnila v přímou podporu.⁵⁶ Zde je důležité poznamenat, že během roku 1940 sice Degrelle koketoval s proněmeckými postoji, ale Rex na veřejnosti vystupoval spíše jako strana, která hájí národní zájmy Belgie, její jednotu a obhájí její výsadní postavení v „Nové Evropě“. Degrellovy ambice získat vliv v Belgii měly stále daleko k otevřené kolaboraci s vojenskou okupační správou. *Militärverwaltung*, ač Rexu poskytla menší materiální podporu, byla prostřednictvím svých představitelů k rexistické straně značně rezervovaná a díky svému vojenskému charakteru obecně méně aktivní v politické činnosti.

Druhý z hlavních Degrellových cílů, tedy dosažení podpory Rexu a sebe samotného u široké veřejnosti, byl odsouzen k nezdaru nejen kvůli radikálnímu postoji strany v předválečném období a jejich proměnlivosti v prvních měsících okupace, ale také odmítnutím většiny vlivných osobností veřejného života spolupracovat s Degrellem. *Le Pays Réel* se sice v prvních týdnech po svém oživení snažil působit jako seriózní národní tisk a získat zpět na svou stranu příznivce, které v předválečných měsících ztratil, ale již v září 1940 se deník nevybíravě pustil do boje s řadou starých protivníků a vytvořil si několik nových nepřátel. Tyto útoky se zaměřovaly na zástupce zdiskreditované předválečné politické elity, kteří podle deníku sabotovali nastolení *Neue Ordnung* v Belgii. Velké pozornosti se dostávalo katolické církvi – po Degrellově (dalším) neúspěšném pokusu získat podporu jejích představitelů byla v *Le Pays Réel* publikována řada článků, které útočily na sobeckost a konzervativní dogmatismus zakořeněný v církvi. U obyvatel Belgie, v drtivé většině silně věřících, tato kritika nenašla příznivou odezvu. Špatným tahem se ukázalo být také vytvoření ozbrojených milic Rexu – *Formations de Combat*, vedených Rutgerem Simoensem, žárlivě střežícím svou nezávislost na politické části hnutí – které se Degrellovi postupně vymkly z rukou a svým bezdůvodně násilným a agresivním chováním znamenaly pro Rex další negativní publicitu. Ušetřeno nezůstali ani belgičtí židé, kteří byli osočováni formou nejhrubších antisemitistických stereotypů v člancích a ohrožováni útoky bojůvek *Formations* na židovské obchody v Antverpách a v Liège.⁵⁷ *Le Pays Réel* na podzim 1940 také spustil silnou protispojeneckou kampaň, která byla z pohledu Rexu poněkud nešťastně

⁵⁵ CONWAY, s. 49.

⁵⁶ GELLER, s. 110.

⁵⁷ WILLEQUET, s.39. *Formations de Combat* byly dočasně jedním z mála dílčích úspěchů Rexu na podzim 1940. Martin Conway odhaduje, že počet jeho členů díky propagandě v *Le Pays Réel* dosáhl během několika týdnů zhruba 4000.

načasovaná. V této době si totiž belgická veřejnost, ač zprvu k německým okupantům nijak výrazně nepřátelská, uvědomovala, že vojenské vítězství Německa v Evropě není zcela jednoznačné, a začala zaujímat vyhraněné protiněmecké stanovisko. BBC i frankofonní londýnská rozhlasová stanice *Radio-Belgique* zevrubně informovaly o neúspěších německé armády při pokusu o invazi do Británie (a později také o italském debaklu na Balkáně).⁵⁸

Degrellovy smělé plány na vytvoření proněmecky orientované vlády pod jeho taktovkou odmítli šéf *Militärverwaltung* Reeder, kardinál Van Roey, královi emisáři a do jisté míry dokonce i největší Degrellův spojenec na německé straně – velvyslanec Abetz. Belgická veřejnost se postupně k Rexu stavěla stále více nepřátelsky – Degrellovi spolupracovníci byli vnímáni jako oportunisté, kteří se snaží profitovat z neštěstí Belgie. Zejména v ilegálním tisku byli Degrelle i ozbrojené milice stále častěji kritizováni a zesměšňováni.⁵⁹

Degrellovu snahu o pomyslnou resuscitaci Rexu na podzim 1940 Eddy de Bruyne lakonicky komentuje: „*Koncem roku [1940] bylo zřetelné, že Degrelle se nedokázal prosadit coby ústřední osobnost politiky okupované Belgie, že se mu nepodařilo získat si důvěru a podporu německé administrativy a že ke svému velkému rozčarování byl odsouzen k tomu, aby byl přehlížen.*“⁶⁰

Rexu se v roce 1940 nepodařilo docílit ani masové podpory hnutí, ani posílení své pozice na belgické politické scéně, ani zisku přízně německé administrativy. Tyto neúspěchy a zároveň pokračování vojenské okupace, jejíž konec se nyní zdál být v nedohlednu, směřovaly ke zpečetění politické izolace Rexu na belgické politické scéně. Degrellovy neuspokojené ambice a odhodlanost však Rex přivedly začátkem roku 1941 do nové kapitoly jeho existence, která zároveň byla poslední možností se prosadit – přímé kolaborace s nacisty.

⁵⁸ CONWAY, s. 43-57.

⁵⁹ WILLEQUET, s. 41-43.

⁶⁰ DE BRUYNE, s.10.

3. Od obrany vlasti k boji za Třetí říši: 1941-42

Neschopnost Rexu a Léona Degrella se v okupované Belgii politicky prosadit urychlila proces, na jehož konci *Chef de Rex* účelově přijal za svou ideologii Třetí říše a propůjčil veškeré své síly k jejímu šíření. V prosinci 1940 se Degrelle rozhodl veřejně podpořit Německo na předvánočním sjezdu Rexu. Celonárodní sjezd v Lutychu však byl odložen na leden, a netrpělivý vůdce Rexu se rozhodl své nové stanovisko publikovat v *Le Pays Réel*. V článku „*Salut à 1941*“, zveřejněném na Nový rok 1941, Degrelle nenechal nikoho na pochybách o svých záměrech razantní kritikou „hrozby pro celou Evropu - dekadentní Anglie“, kterou dramaticky zakončil slovy: „*Heil Hitler!*“ Podle Degrella evropský konflikt přestal být pouhou válkou a stal se revolučním bojem mezi starým a novým, mezi „vetšími silami reakce“ a silami „plodného, mladistvého pokroku“. Degrelle také velmi jasně odlišil svou podporu nacistické věci od jeho přetrvávající nedůvěry k vojenské okupační správě: „*Vojenské Německo nás nezajímá. Nesolidarizujeme s německou armádou, nýbrž s nacionálně socialistickou revolucí*“⁶¹

Tento definitivní konec ambivalentního postoje Rexu, který s nacistickým režimem sympatizoval, avšak zároveň mu nikdy veřejně nedeklaroval podporu, vycházel z Degrellovy urputné snahy získat si respekt nacistických špiček, ke kterým vzhlížel. Lze pochybovat o upřímnosti jeho vnitřního přesvědčení o platnosti rasových teorií, které v Evropě silou prosazovala Třetí říše. Chápání válečného konfliktu jako revolučního boje za *Neue Ordnung*, namířeného proti demokratickému uspořádání, však Degrella, vzhledem k jeho vztahu s belgickou politickou garniturou, muselo zajisté nadchnout. Nejsilnějším motivem pro aktivní kolaboraci s Němci byly mimo tyto důvody podle mého názoru především Degrellovy mocenské ambice, umocněné iluzí vlastní výlučnosti a představou své role vůdce, který vede belgický národ do nové éry. Jak se pokusím níže přiblížit, ani etnická příslušnost rexistů, která podle rasových teorií nacismu Valony řadila mezi tzv. *Untermenschen*, nakonec nebyla nepřekonatelnou překážkou pro spolupráci Rexu a SS.

Novou komunikační strategii, kterou Degrelle poprvé uplatnil v novoročním článku, *Chef de Rex* rozšířil na sjezdu strany v Lutychu 5. ledna 1941. Tento sjezd, kterého se účastnilo zhruba 5000 rexistů, byl v Lutychu doprovázen potyčkami mezi členy *Formations de Combat* a

⁶¹ „*L'Allemagne militaire ne nous intéresse pas. Nous n'avons pas de solidarité avec l'armée allemande, mais avec la révolution National-Socialiste.*“ Cit. podle: WILLEQUET, s. 49.

radikálními levicovými odpůrci Rexu. S pomocí této publicity se představitelům Rexu částečně podařilo splnit hlavní cíl sjezdu – demonstraci síly Rexu a jeho podpory. Ve dvouhodinovém projevu Degrelle zopakoval a rozvedl stanoviska, která vyjádřil v článku v *Le Pays Réel*. Opět ostře napadl Británii a předpověděl, že Evropa za deset let Hitlerovi „*poděkuje za svou záchranu. My [rexisté]... už dnes máme odvahu říci: Heil Hitler!*“.⁶²

Dopad novoročního článku a následného projevu v Lutychu na Rex byl obrovský. V samotné straně způsobil rozkol mezi bezvýhradně oddanými stoupenci Degrelle, kteří ochotně přijali svou úlohu v „nacionálně socialistické revoluci“, a kritičtějšími straníky, pro něž byl tento náhlý obrat politiky nepřijatelný i přes již dobře známou vrtkavost názorů šéfa Rexu. Dokonce ani řada rexistů, sympatizujících s myšlenkami *Neue Ordnung*, neměla pro Degrellovo náhlé uctívání nacismu pochopení. Podle Conwaye ústředí Rexu na konci zimy 1941 zavalila oznámení členů strany, kteří se rozhodli z Rexu vystoupit. Paul De Mont, bývalý senátor za Rex, v dopisu Pierru Dayovi hořce poznamenal: „*Servilitou, která nevzbuzuje nic jiného než odpor, není možné získat nic... na kolenou se nevyjednává.*“⁶³ U belgické veřejnosti se Degrelle s konečnou platností zdiskreditoval a vysloužil si nálepku kolaboranta bez skrupulí.⁶⁴

Přes Degrellovu bombastickou rétoriku a jednoznačně proněmecké stanovisko se Rexu podařilo pouze nepatrně vylepšit dojem, kterým působil na německé představitele v Bruselu a v Berlíně. Ačkoliv nebyl Reeder po této Degrellově spekulativní snaze o získání podpory o nic více nakloněn spolupráci s Rexem, proněmecké směřování straně nakonec vyneslo mírný nárůst počtu rexistů v komunální politice, menší finanční podporu deníku *Le Pays Réel* a pro Rex svobodu nabírat nové členy a pořádat mítinky. Malým vítězstvím bylo jmenování dvou rexistů do vedení oddělení ministerstva vnitra *Cabinet wallon*, jehož úkolem bylo hájit frankofonní zájmy. Vojenská okupační správa však zůstávala ke snahám Rexu chladná – například generál von Falkenhausen coby formálně nejvyšší představitel *Militärverwaltung* se dále odmítal s Degrellem sejít.⁶⁵

Rex v únoru 1941 spustil rozsáhlou kampaň, zaměřenou na oslovení spodních společenských vrstev a na nábor nových členů. Zatímco belgická veřejnost nikoliv neprávem považovala citelný pokles životní úrovně a nedostatek potravin v zimě 1940-41 za výsledek drastické německé

⁶² Cit. podle: CONWAY, s. 62-63.

⁶³ „*Il n'y a rien à gagner à une servilité qui ne peut que susciter le mépris... on ne négocie pas à genoux.*“ Cit. podle: WILLEQUET, s. 49.

⁶⁴ DE BRUYNE, s. 10.

⁶⁵ CONWAY, s. 69.

politiky, *Le Pays Réel* svaloval vinu na britskou blokádu Evropy a neschopnost belgické politické elity. Tato kampaň nepřinesla očekávaný masové přihlašování do Rexu a do *Formations de Combat*,⁶⁶ ale Degrelle byl ve své víře v úspěch obdivuhodně vytrvalý. Ačkoliv se *Chef de Rex* snažil svá radikální lednová stanoviska po bouřlivé reakci straníků, médií i veřejnosti poněkud mírnit, jeho snaha vytěžit maximum z publicity lednových projevů byla evidentní. Možností, jak si získat důvěru Němců, se jevila být přímá podpora válečného úsilí Osy. Když se představitelé *Wehrmachtu* v Belgii během února rozhodli rekrutovat místní obyvatele do řad pomocných transportních jednotek (*Nationalsozialistische Kraftfahrer-Korps – NSKK*), Rexu se podařilo získat přes 300 řidičů-dobrovolníků. Tato snaha byla zároveň konkurenčním bojem s vlámskými nacionalisty, kteří také najímali dobrovolníky do řad NSKK.⁶⁷ Vojenskou okupační správou preferovaný *Vlaams Nationaal Verbond* však byl oproti Rexu v míře spolupráce s Němci stále výrazně napřed – nejvýznamnější post VNV získala v Antverpách, kde se po osobní Reederově intervenci stal starostou Henrik Elias.⁶⁸

Během jara 1941 se začal stupňovat mocenský konflikt mezi *Militärverwaltung* a SS. Belgie byla jedinou z Němci okupovaných zemí, kde vojenští zástupci měli v administrativě větší pravomoci než SS, a toto postavení si žárlivě střežili. Heinrich Himmler ve snaze poškodit Reederovu autoritu začal aktivně podporovat proněmecky orientované skupiny tím, že za zády vojenské okupační správy začal jednat s VNV a zvažoval podporu dalších uskupení, které by VNV mohly konkurovat. Spolupráce s těmito skupinami se neomezovala pouze na Vlány, a za vydatného přispění Degrellova spojence velvyslance Abetze se do hledáčku SS dostal i Rex. Degrelle svou novou a náhlou loajalitou k Německu zaujal v Berlíně natolik, že se jej Hitler rozhodl pozvat na audienci. Fámy, podle kterých hodlal Hitler Degrelle pověřit sestavením nové vlády, dorazily i do Bruselu a způsobily značné pozdvižení v řadách vojenské okupační správy. Také proto Abetz v dopise von Ribbentropovi z 22. března 1941 doporučil schůzku s Hitlerem odložit na neurčito.⁶⁹ Reeder v jednom z dubnových hlášení do Berlína vyjádřil nelibost nad tím, že se SS vměšuje do belgických záležitostí a zároveň informoval, že zaznamenal ostrý nárůst protirexistických nálad v Belgii. Jeden z vysoce postavených bruselských úředníků prý poznamenal, že Degrelle je „bezcenný šarlatán“, kterého by už bývalo dávno zastřelilo Gestapo,

⁶⁶ CONWAY, s. 65-67.

⁶⁷ DE BRUYNE, s. 10.

⁶⁸ GELLER, s. 110. Elias se netajil svými protibelgickými a separatistickými názory, a *secrétaires-généraux* jeho jmenování zamítli. Reederův zásah byl demonstrací síly a důkazem o tom, kdo skutečně Belgii vládne.

⁶⁹ GELLER, s. 111.

kdyby byl Němcem.⁷⁰ Von Falkenhausen ve výroční zprávě o činnosti vojenské okupační zprávy zdůraznil, že v duchu *Flammenpolitik* nedoporučuje udělit jakákoliv privilegia Valonům. *Militärverwaltung* potřebovala naprosto oddaného a spolehlivého partnera pro kolaboraci – tím Rex podle všeho nebyl a Reeder dále prosazoval spolupráci výhradně s VNV. Podle Jaye Gellera i přes zvýšený zájem o Rex v této době nemohlo být prioritou Berlína, který se intenzivně připravoval na operaci *Barbarossa*, aby přehodnotil svůj pohled na marginální politické uskupení působící v zemi, jež byla optikou německé administrativy viděna jako v podstatě bezproblémová oblast.⁷¹

Německá invaze do Sovětského svazu, zahájená v červnu 1941, skýtala Rexu další šanci se prosadit. Poté, co Hitler v polovině července souhlasil s vytvořením valonské jednotky v rámci *Wehrmachtu*, se Degrellovi podařilo naverbovat několik desítek rexistů a dalších dobrovolníků, kteří vytvořili základ *Légion Wallonie*, jak se jednotce později začalo říkat. Verbování však nepřineslo očekávaný úspěch – i přes lákavou představu křížové války proti bolševismu Degrelle těžko mohl zastřít, že skutečným motivem pro vytvoření bojové jednotky je především propagace Rexu. Pro Belgičany také bylo nepřijatelné, že podle rozhodnutí vojenské okupační správy, která nebyl nijak nadšená představou spolupráce s nevyzvořenými dobrovolníky, museli členové *Légion Wallonie* (pouhý rok po německé invazi do Belgie) nosit německé uniformy, odlišené pouze nášivkami. Podle Willequeta Degrelle obtížně přesvědčoval o svých nových plánech i samotné rexisty, neboť přes čistě frankofonní charakter byla *Légion Wallonie* pomocnou jednotkou německého *Wehrmachtu*. Degrelle propagoval jednotku jako čistě nezávislou sílu a prosazoval tažení na východ jako skvělou příležitost pro mladé Belgičany, kteří měli šanci získat neocenitelné zkušenosti a vrátit se domů jako hrdinové. *Chef de Rex* neváhal lhát potenciálním rekrutům, že budou nosit uniformy belgické armády a že se nezapojí do bojů na frontě.⁷²

Ve snaze dodat neúspěšnému verbování do *Légion Wallonie* nový impulz Degrelle 20. července prohlásil, že sám narukuje - o několik dní později byl shledán schopným vojenské služby a zařazen do bojové jednotky. Tento tah a Degrellova prohlášení, že je ochotný položit život za své ideály, zaznamenala v posledních dnech před odjezdem *Légion Wallonie* značnou

⁷⁰ CONWAY, s. 76.

⁷¹ GELLER, s. 111-112.

⁷² WILLEQUET, s. 52.

odezvu v podobě několika set nových přihlášek, většinou od členů Rexu, a výsledný počet vojáků jednotky dosáhl počtu 850 vojáků.⁷³

8. srpna 1941 se na bruselském Place Royal sešli členové *Légion Wallonie* i jejich příznivci, aby si před odjezdem na východ vyslechli v Palais des Beaux Arts Degrellův projev, který byl silně vlastenecky naladěn. Legionáři, jak Degrelle tvrdil, vyrazili na východ, aby pro Belgii vybojovali místo v *Neue Ordnung*. Podle bouřlivého potlesku byl tento návrat k představě rexistů jako bojovníků za vlast spíše než nacionálně-socialistických revolucionářů tím, co si členové strany přáli. Bylo poněkud ironické, že těmito vlasteneckými akcenty se Degrelle publiku chlubil pod obrovskou fotografií Führera. Také celá kampaň, propagující nábor legionářů, byla financována německou stranou.⁷⁴

Důsledky odchodu *Légion Wallonie* v čele s Degrellem na východ byly pro Rex nedozírné. Legie se stala namísto odrazového můstku k uchopení moci faktorem, který oslaboval Rex v belgické politice – až do konce války *Légion Wallonie* vysávala ze strany materiální prostředky i lidský kapitál. Pro legionáře, kteří brzy zjistili, že tažení do Ruska nebude žádnou bleskovou válkou, se optimismus srpna 1941 proměnil v hrůzný zážitek, ze kterého je ve většině případů mohla vysvobodit pouze smrt nebo konec války.

⁷³ Podle Jacquese Willequeta z toho bylo zhruba 730 rexistů, většinou členů *Formations de Combat*. Zbytek tvořili členové antisemitického uskupení *Défense du Peuple*, antikomunisté, ruští exulanti, mladí katolíci idealisté a několik dobrodruhů, kteří prchali před soudním postihem či finančními problémy. WILLEQUET, s. 52-53.

⁷⁴ CONWAY, s. 99-100.

4. Rex bez Degrella a dobrodružství na východě

V období bezprostředně před odchodem Degrella a řady starších rexistů na výcvik do Německa v srpnu 1941 neprošla organizace Rexu žádnou zásadní proměnou. Všechny narychlo provedené přípravy na Degrellovu nepřítomnost v Belgii byly koncipovány s myšlenkou na brzký návrat šéfa Rexu. Degrelle, aniž by mohl tušit, že se do Belgie poprvé vrátí až o 14 měsíců později, vybral za vedoucího Rexu *ad interim* Victora Matthyse, který byl jedním z nejdéle sloužících rexistů. Ve věku 27 let byl velmi mladý i na poměry Rexu a jeho dosavadní zkušenosti s administrativou se omezovaly pouze na krátké působení v oddělení propagandy Rexu od května 1941. Postrádal Degrellovo charisma i řečnické schopnosti, nicméně v jeho prospěch mluvila neotřesitelná osobní loajalita k šéfovi strany a důvěra v poslání Rexu. Druhým mužem v hierarchii Rexu se stal José Streel, politický šéfredaktor *Le Pays Réel*. Streel byl katolický intelektuál, na rozdíl od oportunistického a impulzivního Degrella jednal se značnou rozvahou a byl vnitřně přesvědčen o nutnosti celoevropského společenského převratu, jakým se mu jevily myšlenky *Neue Ordnung*.⁷⁵ Nacionálně-socialistickou revoluci vnímal ve svém myšlenkovém světě, který Jacques Willequet popisuje jako „zvláštní směs katolické naivity a historického determinismu nejhrubšího zrna“, jako vyvrcholení historického vývoje a skoncování s liberalismem, který Evropě škodil v předchozích dvou stoletích.⁷⁶

Degrelle před svým odchodem na frontu vyžadoval po vedení Rexu pouze udržení politických pozic a zajištění běžné administrativy. Fakt, že Matthysovi v důsledku zakázal jakoukoliv politickou iniciativu, podle Jacquese Willequeta dokládá, že Degrelle situaci Rexu vnímal jako neprůchodnou – tato patová situace pravděpodobně přispěla i k jeho rozhodnutí odejít na frontu a popustit otěže Rexu, které dosud pevně třímal.⁷⁷ Matthys a Streel však na podzim roku 1941 v nepřímém rozporu s instrukcemi Degrella začali intenzivně pracovat na reorganizaci strany, oslabené odchodem legionářů, a na prohloubení spolupráce s vojenskou okupační správou.

V září 1941 Streel prosadil vytvoření *Service Politique* – oddělení, které by vedlo politické směřování Rexu. Streel se sám stal jeho šéfem a postupně začal přebírat agendu ostatních orgánů strany. Pomocí *Service Politique* a deníku *Le Pays Réel* mírnil radikální postoje strany a snažil se Rex zobrazit jako solidního politického partnera. Kládl důraz na racionalitu kolaborace s Němci,

⁷⁵ DE BRUYNE, s.12-13 + CONWAY, s.104-106, 112-117.

⁷⁶ WILLEQUET, s. 63.

⁷⁷ Tamtéž, s. 60.

kteřou upřednostňoval před servilitou a bezduchou imitací vnějších znaků NSDAP a SS. Svě spolustraníky Streeel poněkud optimisticky nabádal, aby v jednání s Němci vždy jednali jako důstojný partner namísto poníženého služebníka. V listopadu 1941 na adresu příliš horlivých rexistů pohrdavě prohlásil: „...*ortodoxii Rexu nelze jakkoliv měřit nadšením, které cítíme pro uniformu feldgrau*“⁷⁸ (pozn. - barva uniforem *Wehrmachtu*).

Nové strategii Rexu, tedy vojenské kolaboraci, se strana pod Matthysovým vedením zcela oddala. Na podzim 1941 byla vytvořena další vojenská jednotka, *Gardes Wallones* (Valonské gardy), která se sice tak jako *Légion Wallonie* stala součástí *Wehrmachtu*, ovšem operovala pouze v jurisdikci *Militärverwaltung* (tedy v Belgii a v severofrancouzských departementech Nord a Pas-de-Calais). *Gardes Wallones* byly zodpovědné za hlídání objektů strategického významu a ve Francii členové *Gardes* také hlídali sovětské válečné zajatce z východní fronty.⁷⁹

Od přelomu let 1941 a 1942 se mírně prohloubil pracovní vztah Rexu s vojenskou okupační správou. Tuto změnu nelze přičíst snahám Degrella nebo Rexu o uznání německou stranou. Zvýšený zájem ze strany *Militärverwaltung* byl spíše vedlejším produktem narůstající nepřátelské atmosféry, kterou von Falkenhausenův úřad v okupované Belgii pociťoval. Zprávy o komplikacích německého tažení v Rusku a o vstupu Spojených států do války napomohly k proměně smířlivého postoje k Němcům značné části belgické veřejnosti i politických představitelů v pasivní či aktivní odpor. Svou roli také sehrála proměna přístupu nacistických špiček k Valonsku, dříve považovanému za prostor, který budou Vlámové kolonizovat, za jejich *Lebensraum*. Himmler nebo například Reinhard Heydrich nyní označovali Valony za ztracený germánský národ, který je třeba opět germanizovat a pěstovat uvědomělost o jeho „skutečném“ původu. Reeder, který si byl vědom nestability své pozice v hierarchii Třetí říše, se těmito tendencím přizpůsobil a podporoval proněmecké kulturní aktivity uskupení jako *Communauté Culturelle Wallonne* (Valonské kulturní společenství) nebo AGRA – *Les Amis du Grand Reich Allemand* (Přátelé velké německé říše). Protože však tyto kulturní cíle byly dlouhodobé povahy, Reeder se musel snažit získat spolupracovníky pro cíle politické. Snahou *Militärverwaltung* vždy byla efektivní kontrola Belgie za nejmenšího možného využití německých lidských zdrojů. V situaci, kdy i *secrétaires-généraux* s vědomím, že vojenské vítězství Německa začíná být

⁷⁸ „...*l'orthodoxie rexiste ne se mesure nullement à l'enthousiasme qu'on éprouve pour l'uniforme feldgrau.*“
Cit. dle: CONWAY, s. 117.

⁷⁹ DE BRUYNE, s. 13. De Bruyne uvádí, že v těchto táborech v severní Francii byly kromě Rusů také různé velké skupiny Ázerbajdžánců, Gruzínců, Čečenců, Uzbeků, Kazachů, Ukrajinců a dalších národností. Tamtéž, s. 13.

nejisté, ve svých postojích k Reederově administrativě přitvrdili, byla vojenská okupační správa donucena rozšířit rámec své spolupráce s Rexem. Podle Martina Conwaye sice Reeder nikdy nezměnil své nízké mínění o Degrellovi a o Rexu, nicméně „...ke svému znechucení zjistil, že rexisty potřebuje stejnou mírou, jakou byli Degrellovi příznivci závislí na ochraně a podpoře Němců... [Reederova] často velmi otevřená kritika vůdce Rexu zastírala [Reederovu] slabou pozici. Rexisté se ve Valonsku ve skutečnosti stali nepostradatelnými prostředníky německé administrativy.“⁸⁰

Toto období konsolidace pozic Rexu pod vedením tandemu Mathys-Streel bylo v únoru 1942 rázně přerušeno zprávami z východní fronty. Jeden z legionářů, který měl to štěstí, že se vrátil do Belgie, s sebou přivezl nové rozkazy od Degrelle. Řady *Légion Wallonie*, která utrpěla těžké ztráty v boji a také vlivem nelítostných podmínek ruské zimy, prořídly natolik, že hrozilo rozpuštění celé jednotky. Takový neúspěch a rána Degrellově prestiži byly pro šéfa Rexu zcela nepřijatelné, a proto pověřil svého zástupce Matthyse okamžitým nábořem dostatečného počtu nových dobrovolníků. Tento úkol se ukázal být ještě náročnějším než v srpnu předchozího roku, neboť ti rexisté a členové *Formations de Combat*, které lákala vojenská kariéra, se již stali legionáři nebo členy *Gardes Wallones*. Rexu se nakonec podařilo nabrat dokonce více rekrutů, než VNV (vlámské jednotky, podobné *Légion Wallonie*, ve Wehrmachtu působily již od roku 1940); tento úspěch však byl zaplacen nejen dalším oslabením Rexu odlivem řady zkušených členů, ale také ohrožením životů řady mladých rexistů. Mezi 450 dobrovolníky, kteří se 10. března před odjezdem do výcvikového tábora Legie v německém Meseritzu shromáždili na bruselském Grand Place, bylo zhruba 150 chlapců ve věku od 16 do 18 let (podle Conwaye mezi mladými rexisty byli i patnáctiletí) z rexistického hnutí mládeže *Jeunesses Rexistes*. Ačkoliv není jasné, zda byl za odvedení těchto chlapců na frontu zodpovědný sám Degrelle nebo některý z předáků Rexu v Bruselu, většina z mladých rexistů v létě a na podzim 1942 na Kavkaze padla - v boji za nacionálně-socialistické ideály.⁸¹

V přímé úměrnosti s postupným prorůstáním Rexu se strukturami vojenské okupační správy se stupňovalo nepřátelství veřejnosti vůči rexistům. Strana poprvé pocítila tuto tvrdou stránku

⁸⁰ CONWAY, s. 118-120.

⁸¹ DE BRUYNE, s.35-36. Hnutí *Jeunesses Rexistes* vzniklo na počátku války pod vedením Johna Hagemanse, bývalého komunisty, který založil školu pro mladé rexistické kádry jako podhoubí pro výchovu budoucích vůdčích osobností Rexu. Jejím heslem bylo „Dur et pur“ – „tvrdý a čistý“. Od jara 1941 udržoval čilé styky s *Hitlerjugend* – nepochybnou inspirací pro *Jeunesses Rexistes* a v srpnu téhož roku se s blízkými kolegy zúčastnil letních atletických her ve Wroclawi; výlet zakončil návštěvou *Reichsjugendführera* Baldura von Schirach ve Vídni. Hagemans byl zabit v srpnu 1942 na Kavkaze. DE BRUYNE, s. 35-36 + CONWAY, s. 122-123.

kolaborantské reality v zimě 1941-42, kdy došlo k prvním fyzickým útokům na členy Rexu a k prvním atentátům. Podle Jacquese Willequeta v den odchodu nových legionářů na východ explodovala v ústředí Rexu balíčková bomba jen několik hodin poté, co v přílehlé *avenue du Midi* defilovali dobrovolní bojovníci. V listopadu 1942 zabili členové belgického protinacistického odboje Prospera Teughelse, rexistického starostu Charleroi. Mezi červencem a prosincem 1942 bylo podle Eddyho de Bruyna různými způsoby zabito minimálně 28 rexistů.⁸²

Atmosféra nejistoty v Rexu, patrná v průběhu roku 1942, odpovídala ideologickému zmatení strany, která byla rozpolcená mezi svým přesvědčením a potřebami přítomnosti a budoucnosti, tedy mezi vlastenectvím a myšlenkami *Neue Ordnung*. Například v černé kronice *Le Pays Réel* se pravidelně objevovala úmrtní oznámení o legionářích, kteří padli „za Belgií, za Evropu a za nacionálně-socialistickou revoluci.“⁸³ Přes vlasteneckou rétoriku představitelů Rexu se oddanost rexistů belgické trikolóře a Leopoldovi postupně vytrácela ve prospěch loajality k hákovému kříži a *Führerovi*. Dalším důsledkem této ideologické nejistoty bylo zjevné uspokojení s obranou stávajících politických pozic namísto dobývání pozic nových.

Tato odevzdanost ostře kontrastovala s postojem sebevědomé VNV, která *de facto* vládla Vlámku, neustále rozšiřovala členskou základnu a dokonce činila nátlak na Reedera, aby uspokojil vlámské separatistické tendence a přispěl k realizaci snu o velkonizozemském územním řešení.⁸⁴ Na jaře 1942 ovšem v Berlíně zesílila kritika Reedera, neboť nacističtí vůdci považovali příspěvek Belgie k válečnému úsilí Německa za nedostačující vzhledem k potenciálu země. V krátkém sledu napadli Reederovu administrativu Hermann Göring a Heinrich Himmler. *Reichsführer-SS*, který se nedokázal smířit s podřadnou pozicí SS v Belgii, v dubnu převedl svého zástupce, plukovníka Richarda Jungclause, z Haagu do Bruselu. Ačkoliv se Jungclaus nevměšoval do Reederovy práce, Himmlerův stín nyní dosahoval i do belgické metropole. Ve snaze o zpochybnění správnosti Reederovy neměnné orientace na VNV začala SS již v roce 1941 sponzorovat konkurenční proněmeckou vlámskou stranu *DeVlag* (Německo-vlámské dělnické společenství), kterou brzy zcela ovládala. Po náhlém úmrtí „*Führera*“ VNV, Stafa de Clercq, se

⁸² WILLEQUET, s. 71 + DE BRUYNE, s. 15.

⁸³ CONWAY, s. 131.

⁸⁴ Velkonizozemské řešení, tzv. *Dietsch-Nederlanden*, které uvažovalo o spojení Vlámka s Nizozemím, bylo pochopitelně v rozporu s německými představami o *Deutsch-Nederlanden*, tedy anexi Vlámka, které již od roku 1941 bylo administrativně vedeno jako župa Třetí říše. Tento konflikt, personální změny ve vedení VNV a posilování pozice Rexu v důsledku znamenaly ochlazení vztahů mezi VNV a *Militärverwaltung*. GELLER, s. 113-116.

strana postupně dostala do slepé uličky lpění na teritoriálních představách o budoucnosti Belgie a její pozvolný ústup z kolaborantského výsluní dále oslabil Reederovu pozici.⁸⁵

Jistý ústup Rexu od radikalismu díky Streelově opatrnosti během roku 1942 a prohloubení spolupráce strany s *Militärverwaltung* byly možné mimo jiné díky Degrellově dlouhodobé nepřítomnosti v Belgii. Omezené možnosti komunikace z fronty v důsledku zmenšily jeho reálný vliv na politiku Rexu na minimum a postupně klesal i jeho zájem o vnitrostranické záležitosti.⁸⁶ Degrellovo působení na východní frontě však v létě roku 1942 konečně začalo přinášet ovoce. Jeho trpělivost a oddanost nacistické věci, stejně jako vynikající pověst valonských jednotek v boji (obzvláště ve srovnání s legionáři z některých jiných zemí), nezůstala v Berlíně bez povšimnutí. Hitler na adresu Degrelly prohlásil: „*Je zřejmé, že člověka, který je dnes ochotný obětovat svou krev v boji na Východě za zítřejší podobu Evropy, si bude Germánská říše vážit.*“⁸⁷ Hitler také osobně rozhodl Degrellovi povolit, aby padlé legionáře doplnil z řad belgických válečných zajatců v německých táborech – *Légion Wallonie* takto v létě 1942 získala nejméně 150 nových členů.⁸⁸ Během Degrellovy jarní návštěvy Berlína mu nacističtí představitelé jednoznačně napověděli, že do budoucnosti nehodlají podporovat výhradně VNV. Geller konstatuje, že „*zatímco [Reederem preferovaná] VNV svými požadavky na vlámsko-nizozemskou unii komplikovala budování Nového řádu, Degrelle za něj riskoval život, čímž si získal respekt nejen Himmlera, ale i samotného Führera.*“⁸⁹

Poté, co Degrelle okusil skutečnou moc a prestiž, byl *Chef de Rex* ochotný udělat cokoliv, co by ho na společenském žebříčku Třetí říše posunulo ještě výše. Když se Degrelle v září 1942 na frontě setkal s generálem Felixem Steinerem, který velel divizi *Waffen-SS „Wiking“*, rychle pochopil, jaké dlouhodobé výhody by se mu mohly naskytnout, kdyby opustil „reakční“ Wehrmacht a připojil se k „dynamickým“ bojovým jednotkám pod velením SS, v jejichž rukou mohla být v budoucnosti soustředěna značná moc.⁹⁰ *Waffen-SS* však nebyly elitními jednotkami pouze po vojenské stránce – zároveň byly jakousi laboratoří nacistických rasových teorií a na členy *Waffen-SS* byly kladeny nejnáročnější požadavky na etnicitu. Degrelle však ve své umíněnosti neváhal přijít s důkazy, že Valoni jsou etnikem germánského původu, které vlivem

⁸⁵ GELLER, s.116-117.

⁸⁶ CONWAY, s. 107.

⁸⁷ GELLER, s. 117.

⁸⁸ CONWAY, s. 129-130 + GELLER, s. 117.

⁸⁹ GELLER, s. 118.

⁹⁰ DE BRUYNE, s. 17.

historických událostí mluví francouzsky. Na podporu tohoto tvrzení Degrelle použil myšlenky profesora Franze Petriho z práce z roku 1937, nazvané „Germánské dědictví ve Valonsku a v severní Francii“. Tyto argumenty Degrelle podrobně vylíčil Matthysovi v dlouhém dopisu z kavkazské fronty, a *Chef de Rex ad interim* tato nová stanoviska Rexu od října 1942 šířil v tisku i ve svých projevech.⁹¹

V prosinci 1942 se Degrelle poprvé vrátil z fronty do Bruselu. Podporován SS, která aktivním podílem na vzestupu Rexu sledovala dvojí cíl oslabení Reedera a povýšení *Schutzstaffel* na nejdůležitějšího politického činitele Třetí říše, Degrelle rázně ukončil působení Rexu v neformální roli smluvního spolupracovníka Německa. V lednu 1943 při projevu na velkolepém sjezdu strany v bruselském *Palais des Sports*, který věrně napodoboval styl sjezdů NSDAP, Degrelle prohlásil, že budoucnost frankofonních Belgičanů (tedy nikoliv Belgie!) je pevně spjata s Germánskou říší, jejíž součástí se Valonsko stane. Zopakoval také teorie o germánském původu Valonů, pro jejichž přijetí připravoval s pomocí Matthyse půdu již od října. Spolupráce s vojenskou okupační správou měla být nahrazena posluhováním nacistickému režimu; služba králi a vlasti se poprvé oficiálně změnila v oddanost *Führerovi*.⁹²

Vidina moci a spolupráce se stále silnější SS Degrella přiměla, aby opět popřel veškerá svá předchozí stanoviska. Obrat od vlasteneckých a probelgických vyjádření k naprosté lojalitě k nacistickému režimu předznamenal propast mezi Degrellem a jeho stranou, která se od té doby neustále zvětšovala. Vnitrostranická politika byla pro Degrella od roku 1943 jakousi okrajovou záležitostí, kterou sledoval spíše z povzdálí. Své úsilí Degrelle upřel ke zvyšování osobní prestiže a ke vzestupu hierarchií Třetí říše, jejíž lesk začínal povážlivě pohasínat.

⁹¹ CONWAY, s. 171-173.

⁹² DE BRUYNE, s. 18-19.

5. Totální kolaborace, domnělé hrdinství a konec Rexu

Projev šéfa Rexu v Palais des Sports, kterým Degrelle v podstatě veřejně Rex vyzval, aby se stal prodlouženou rukou SS v Belgii, šokoval s výjimkou těch nejradikálnějších všechny rexisty. Jejich reakce se značně lišily - například José Streeel, architekt úspěšné umírněné politiky Rexu v Degrellově nepřítomnosti, bruselský projev považoval za zradu vlasti i Rexu a odstoupil ze všech politických funkcí i z redakce *Le Pays Réel*. Do konce války poté působil v nejčtenějším deníku *Le Soir*, do kterého mu němečtí cenzoři povolili psát sloupky převážně s historickou tematikou. Další vysoce postavení rexisté se však nechali zmámit lákavou představou spojenectví s SS a rychle přejali nové oficiální postoje Rexu, ač si byli vědomi absurdity Degrellova projevu.⁹³ Díky urputné snaze propagandy Rexu i *Le Pays Réel* zmírnit dopad Degrellových slov a za pomoci soukromých jednání šéfa Rexu s nespokojenými členy nedošlo k hromadnému opouštění strany. Odejít ze strany by pro mnoho rexistů znamenalo zradit své kamarády, kteří bojovali či padli na východní frontě. Rexisté se tedy rozhodli věřit politickému nadání svého vůdce, jehož náhlé změny názorů v minulosti přinesly dílčí úspěchy.⁹⁴

Po odchodu Streela nebyl ve vedení Rexu nikdo, kdo by korigoval Degrellovy velkolepé plány a představy. Matthys, který se projevil nejen jako oddaný služebník, ale také jako zručný politický stratég, nikdy Degrellovy instrukce nezpochybňoval. Pozice Rexu byla výrazně lepší než během odchodu Degrelle na frontu – do poloviny roku 1943 už rexisté i přes Reederův odpor obsadili značný počet nižších a středních funkcí v komunální politice, a „...ze strany revolucionářů se postupně stala strana profesionálních byrokratů,“ jak tvrdí Jacques Willequet. Zatímco v předchozích letech strana živořila z členských příspěvků, darů od mecenášů a pravidelných finančních injekcí z Degrellova nemalého osobního bohatství,⁹⁵ nyní v jejím aparátu byla řada dobře ohodnocených zaměstnanců, kteří do stranické pokladny přispívali každý

⁹³ WILLEQUET, s. 124-126.

⁹⁴ CONWAY, s. 177-178.

⁹⁵ Ačkoliv lze o Degrellovi těžko tvrdit, že byl v první řadě chamtivý, šéf Rexu na své cestě za osobní prestiží nezapomněl zajistit svou rodinu ani po materiální stránce. V roce 1943 Degrelle koupil velkoobchod s parfémami *Les Parfumeries de Bruxelles* od německých úřadů, které obchod zabavily jeho židovským majitelům. Na tuto transakci si údajně půjčil značný obnos z pokladny Rexu. V červenci 1943 také Degrellem vlastněné vydavatelství začalo vydávat bulvární deník *L'Avenir* (Budoucnost), který se stal velmi úspěšným i díky zamaskování jeho rexistického původu. Jeho náklad do roku 1944 vzrostl na sto tisíc výtisků. CONWAY, s. 224-225 + WILLEQUET, s. 260.

měsíc smluvně stanovenými částkami. Druhou stranou mince tohoto vzestupu Rexu byl nárůst násilností a politických vražd, jejichž intenzita se stále stupňovala.⁹⁶

23. května 1943 se Degrelle poprvé osobně sešel s Himmlerem v osobní vlakové soupravě *SS-Reichsführera* u Rastenburgu ve východním Prusku. Na této schůzce oba muži podpisem stvrdili smlouvu, podle které se *Légion Wallonie* v červnu 1943 stala součástí *Waffen-SS* a zanedlouho poté byla přejmenována na *SS-Sturmbrigade Wallonien*. Himmler dokonce vyšel Degrellovi vstříc v několika důležitých detailech – dorozumívacím jazykem jednotky zůstala francouzština a *SS-Sturmbrigade Wallonien* mohla i nadále mít katolického kaplana. Mnohem podstatnější ústupky však musel udělat Degrelle, a to na poli politickém – šéf Rexu de facto schválil anexi Valonska Třetí říší. Ačkoliv byl Degrelle proti rozdělení Belgie a zřejmě se nechtěl vzdát ani myšlenky „Velkobelgické říše“, jeho touha po moci měla vždy přednost před ideály, a ani pakt s SS v tomto ohledu nebyl výjimkou. Výsledek smlouvání s Himmlerem zároveň Degrelle opět odsunul dále od zájmů jeho strany – o Rexu téměř nepadla zmínka a *SS-Reichsführer* s Degrellem jednal především jako s politickým vůdcem *Légion Wallonie*. Matthys, který si byl dobře vědom toho, že legionáři mají lví podíl na úspěších Rexu, tuto novou situaci pochopil a přijal fakt, že Rex se stal jakýmsi podřízeným politickým pomocníkem Legii.⁹⁷

V létě roku 1943 do Belgie přicházely zprávy, které střídavě povzbuzovaly rexisty, belgickou veřejnost nebo členy protinacistického odboje. Pomalý, ale jistý ústup *Wehrmachtu* z území Sovětského svazu a náhlý pád Mussoliniho režimu v Itálii v červnu byly pro Rex jistě nevíтанými událostmi, nicméně účinná rexistická propaganda je využila ve svůj prospěch. Mussoliniho selhání prý dalo šanci Německu použít obrovské rezervy zdrojů, které si Třetí říše šetřila na „rozhodující bitvu“.⁹⁸ Na sjezdu Rexu v září 1943 Matthys prohlásil, že nacistická věc je „posvátná“ a že její triumf nemůže být ničím ohrožen, ani kdyby Stalinovi kozáci tábořili na bruselském Grand Place.⁹⁹ V soukromí však rexističtí představitelé těžko mohli být podobně optimističtí – Degrelle jistě dobře chápal, že německé jednotky na východě jsou zcela vyčerpané a již nemají šanci situaci vojensky zvrátit. Na belgickém a severofrancouzském pobřeží Němci horečnatě budovali obranné pozice a připravovali se na případný útok. Na druhou stranu se Spojencům nepodařila invaze v severní Evropě, která v důsledku zhoršila vztahy západních

⁹⁶ WILLEQUET, 119-122.

⁹⁷ CONWAY, s.190-193.

⁹⁸ Tamtéž, s. 214.

⁹⁹ WILLEQUET, s. 143.

spojeneckých zemí se Sovětským svazem. Německé jednotky, které bránily Itálii, prokazovaly neskutečnou odolnost vůči spojeneckým útokům. V důsledku této situace vznikla v proněmeckých kruzích v Belgii řada divokých spekulací o vývoji války – například o možném spojení Británie a Spojených států s Německem v boji proti bolševismu nebo dokonce oživení paktu Ribbentrop-Molotov a společné tažení německo-sovětských vojsk na západ. Pro rexisty by však nejvýhodnějším scénářem bývalo bylo pokračování patové situace a prodlužování války, které by bývalo umožnilo zachování *statu quo* v Belgii.¹⁰⁰

Prchavé představy Rexu o změně rovnováhy sil byly rázně ukončeny rozhodujícími boji u Kurska v červenci 1943, ve kterých se Němcům nepodařilo zlikvidovat výběžek fronty, ovládaný sovětskými armádami, a ubránit se následné protiofenzivě. Válka na východě se tak po několikátýdenním období relativního klidu vrátila do nemilosrdného tempa, které německé armády nezadržitelně vytlačovalo zpět na západ. V Belgii se tento zvrat projevil zvýšenou aktivitou odbojářů, morálně posílených ústupem *Wehrmachtu*, kteří v období od července do listopadu 1943 podle Reederovy zprávy zabili nejméně 30 rexistů. Ačkoliv se Pierlotova exilová vláda snažila mírnit násilí dekrety o vysokých trestech pro kolaboranty po ovobození Belgie, radikální odbojové skupiny - především komunističtí *Partisans Armés* (Ozbrojení partyzáni) - se rozhodly vzít spravedlnost do vlastních rukou. Veřejnost s odbojem pochopitelně sympatizovala, a s narůstajícími potížemi německého válečného úsilí se exponenciální řadou zvyšovaly otevřené projevy nenávisti vůči kolaborantům¹⁰¹ i *Militärverwaltung*. Rex se postupně stal posedlým strachem o vlastní bezpečnost, a panoval v něm pocit spiklenectví a izolace od zbytku společnosti. Matthys založil další rexistické milice, *Formations B*, jejichž jedinou úlohou byla ochrana členů strany před útoky odbojářů. Někteří rexisté se rozhodli se aktivně „bránit“, a v některých částech Belgie vzájemná nevraživost rexistů a ostatních obyvatel přerostla v konflikt, který nabíral různé podoby – v Lutychu se banda rexistů (údajně bez souhlasu vedení strany) po několik týdnů až do svého zadržení policií věnovala loupežným přepadením, přičemž kořist poctivě dělila mezi sebe a stranickou pokladnu.¹⁰² Dalším z důsledků hrozby ze strany

¹⁰⁰ CONWAY, s. 215.

¹⁰¹ Rexisté byli v několika případech napadeni na ulici, jiní dostávali poštou oprátky a poblíž Ciney byly krávy jednoho člena rexistických milic pomalovány swastikami. WILLEQUET, s. 149.

¹⁰² CONWAY, s. 215-218.

odboje byl pro Rex další pokles členů strany; podle Gellera měl Rex v srpnu 1943 pouhých 8000 členů¹⁰³ a tento počet se dále snižoval.

Degrelle se během roku 1943 věnoval téměř výhradně konsolidaci svého dobrého jména v Berlíně a *SS-Sturmbrigade Wallonien*. Většinu roku legionáři strávili výcvikem v Německu, a v kontrastu s děním v Rexu se Degrelle ve výcviku nových rekrutů silně angažoval. Na podzim 1943 měla jednotka zhruba 2000 vojáků, a Degrelle věnoval mnoho času a energie jejich tvarování v poslušný nástroj svých osobních ambicí. Jeho nekompromisní snaha o uznání nacistů se již zúžila na pěstování vztahů s SS, zejména Himmlerovým zástupcem v Bruselu Richardem Jungclausem a Himmlerovým asistentem Gottlobem Bergerem. S vědomím, že SS má eminentní zájem na odstranění von Falkenhausenovy vojenské okupační správy, Degrelle neváhal napsat dopis Hitlerovi, ve kterém odsoudil politiku *Militärverwaltung* především za to, že popírá zásady národního socialismu.¹⁰⁴

SS-Sturmbrigade Wallonien, která byla vybavená a vycvičená nepoměrně lépe než *Légion Wallonie*, se v listopadu 1943 přesunula z Německa zpět na východní frontu. Zřejmě na Degrellovu přímou žádost se jednotka koncem ledna 1944 zúčastnila krvavé protiofenzivy u ukrajinského města Čerkasy na středním toku Dněpru. Útok *Waffen-SS* byl odražen a Rudá armáda obklíčila několik jednotek včetně *Wallonien*. Rexisté, kteří s obavami sledovali vývoj operace, byli v polovině února ohromeni zprávou, že se Valonům společně s několika jednotkami *Waffen-SS* pod vedením generála Herberta Gilla podařilo prorazit sovětské obklíčení a za cenu velkých lidských i materiálních ztrát se připojit ke zbytku německých jednotek. Jedním z těch, co přežili, byl i Degrelle, kterého německá propaganda prohlásila za válečného hrdinu. V pozdních večerních hodinách 20. února Degrella v Berlíně přijal Hitler a předal mu Železný kříž, a ačkoliv si se šéfem Rexu během jejich druhé a poslední schůzky vyměnil pouze zdvořilostní fráze, bylo jasné, že Degrelle se stal hrdinou boje za Nový řád. Ačkoliv události na Ukrajině byly propagandou i Degrellem samým zveličené, faktem je, že na rozdíl od řady vůdců kolaborujících hnutí v Evropě se šéf Rexu nevyhýbal boji v předních liniích, jakkoliv byl jeho

¹⁰³ Ačkoliv přesné počty členů Rexu se nedochovaly, Reeder v roce 1943 sestavil přibližné údaje o menšině příznivců Rexu, o které psal do Berlína v jedné ze svých zpráv o činnosti (*Tätigkeitsberichte*). Pokud vezmeme v úvahu všechny organizace, které s Rexem souvisely, včetně legionářů, *Gardes Wallones*, ozbrojených milicí, *Mouvement des Femmes Rexistes*, *Jeunesses Rexistes*, NSKK, valonských žen v německém Červeném kříži, *Volontaires du Travail* i dalších obskurních uskupení, zjistíme, že v letech 1943-44 Rex nebo Degrella podporovalo přibližně 12000 osob, tedy zhruba 0,3 % tehdejšího valonského obyvatelstva. GELLER, s. 119 + CONWAY, s. 219-221.

¹⁰⁴ DE BRYUNE, s. 37.

skutečný přínos jednotce mnohokrát zpochybněn. Reakce rexistů na tento úspěch byla pochopitelně euforická, a při Degrellově návratu do Belgie ho vítala početná delegace v čele s Matthysem a především Jungclausem. Na Degrellovu počest byl narychlo svolán sjezd strany do Palais des Sports, kde *Chef de Rex* sehrál ústřední roli a jeho projev byl triumfem také vůči sovětské propagandě, podle níž byla *SS-Sturmbrigade Wallonien* zcela zničena a vůči BBC, která v únoru informovala o Degrellově smrti.¹⁰⁵

Degrelle byl opilý svým úspěchem a před přáteli se chvástal, že brzy v Belgii převezme moc. Situace kolaborantských skupin v Belgii se ve srovnání s rokem 1941 zcela obrátila – VNV, která byla na začátku okupace vlivná a sebevědomá, se nyní pod opatrným Eliasovým vedením snažila distancovat od spolupráce s Němci a od konkurenčního hnutí DeVlag, podporovaného SS. Právě vůdce DeVlagu, Jef Van de Wiele, se stal novým Degrellovým partnerem v boji proti autoritě *Militärverwaltung*.¹⁰⁶ Reeder si toto skryté pronikání Rexu do Vlámka nemohl nechat líbit, a vydal přísný zákaz jakékoliv veřejné podpory Degrelle na území Vlámka. Reeder si jistě uvědomoval, že jeho dny ve funkci správce Belgie jsou sečteny, neboť již v lednu 1944 Hitler skutečně na nátlak SS rozhodl o tom, že v blízké době nahradí *Militärverwaltung* civilní správou (*Zivilverwaltung*), nicméně aparát vojenské okupační správy byl stále plně funkční a Reeder byl odhodlaný jej využít k tomu, aby Degrellovi za každou cenu zabránil v uskutečnění jeho mocenských ambicí.¹⁰⁷

2. dubna 1944 byli obyvatelé Bruselu svědky nevídané vojenské přehlídky. Degrelle ve společnosti dalších „veteránů“ od Čerkas z *SS-Sturmbrigade Wallonien* projížděl městem na vozech, vypůjčených od *Wehrmachtu*. Degrelle, který na fotografiích z přehlídky doslova září ve své uniformě SS a se svými pěti dětmi po boku, tímto potvrdil výjimečnou přízeň, které se mu dostávalo. Okázalá přehlídka rexistických „hrdinů“, tedy kolaborujících vojáků, která neměla v nacisty okupovaných zemích obdobu, byla hořkou pilulkou především pro Vlány. Dobrovolníkům z vlámských jednotek se podobné pocty nikdy nedostalo, i když za Německo bojovali již od roku 1940.¹⁰⁸

¹⁰⁵ DE BRYUNE, s. 41-42.

¹⁰⁶ Oba muži podleli iluzi, že jako chráněnci SS budou brzy pověřeni sestavením nové belgické vlády.

Himmler ovšem obě hnutí viděl především jako prostředek k odstranění Reedera a následnému nastolení civilní vlády, kterou by SS ovládala. GELLER, s. 122-124.

¹⁰⁷ CONWAY, s. 247-248.

¹⁰⁸ DE BRUYNE, s. 20, 47-49.

Rex ani Degrelle si svůj triumf nemohli vychutnávat dlouho, neboť spojenecká invaze v Normandii červnu 1944 byla rychlá a účinná. Rexisté však v nervózních červnových dnech zůstali relativně klidní. Proněmecky orientovaná menšina Belgičanů, jak ke svému překvapení zjistili někteří němečtí pozorovatelé, byla přes očividně zoufalé postavení Němců na západní frontě přesvědčená o německém vítězství. Nejvyšší představitelé valonských i vlámských kolaborantů věřili, že zbrklý ústup německých jednotek z pobřeží je pouze úhybným manévrem, který má spojenecká vojska nalákat do vnitrozemí, kde budou rozdracena. Jiní měli důvěru v převahu, kterou měly přinést střely V1, poprvé použité právě v červnu 1944.¹⁰⁹ Tyto iluze byly výsledkem drtivého tlaku propagandy v předchozích letech, monumentálního sebeklamu rexistů a jejich zvláštní existence v paralelním světě kolaborace, vzdálené nejen myšlenkám a pocitům spoluobčanů, ale také skutečnosti. Přemrštěné sebevědomí Degrelle po jeho „dobytí Berlína“ způsobilo, že Rex již nedokázal rozeznat příznaky blížící se pohromy.

Z pohledu většiny rexistů v této zoufalé situaci nezbývala jiná alternativa, než se ještě pevněji přimknout ke svým německým „nadřízeným“. V létě 1944 byla Streeleova vize spolupráce s Němci s jasnými pravidly a rozdělením sil dávno zapomenuta, a kolaborace rexistů dosáhla své konečné, extrémní podoby. Vydatná podpora Jungclausovy kanceláře SS rexisty zbavila také finanční nezávislosti. Rex zcela prorostl s německým administrativním a vojenským aparátem a rexisté již byli těžko odlišitelní od samotných okupantů, neboť nosili německé uniformy, nakupovali v německých obchodech, mluvili německy a používali německé vojenské i administrativní tituly.¹¹⁰

Jmenování *Zivilverwaltung*, o kterém Hitler rozhodl 12. července, nepřineslo rexistům kýžený výsledek, neboť civilní správa za svého jepičího života v podstatě nezměnila Reederovu politiku vůči kolaborantům.¹¹¹ Atentát na Hitlera (20. července), ač neúspěšný, pravděpodobně pro rexisty znamenal konec iluzí o jednotě Třetí říše a nesmrtelnosti nacionálně-socialistických myšlenek. Frustrace rexistů, která byla výsledkem tohoto vývoje událostí, v létě roku 1944 přispěla k vyhocení konfliktu mezi kolaboranty a členy odboje - s pronikáním spojeneckých vojsk hlouběji do vnitrozemí se tento střet stupňoval a neměl daleko k občanské válce. „Protiteroristická“ opatření se Rexu postupně vymkla z rukou a přerostla v drancování a výbuchy násilí vůči skutečným či domnělým členům odboje, při kterých nechvalně prosluly *Formations*

¹⁰⁹ CONWAY, s. 256-257.

¹¹⁰ Tamtéž, s. 258.

¹¹¹ WILLEQUET, s. 197.

B. Oběti na obou stranách se počítaly v trojčíferných číslech a zapalování domů a další ničení majetku začalo být v Belgii denním chlebem. Ze záplavy násilností vyniká zejména krvavá pomsta za vraždu rexistického starosty Charleroi, Oswalda Englebina, který byl nástupcem taktéž zavražděného Teughelse. Pozoruhodné bylo, že odvěta vůči členům odboje, při které zahynulo nejméně 27 osob, byla zcela v režii Matthyse a nejužšího vedení strany – nejednalo se tedy o žádný spontánní výbuch násilí. V posledních dnech před osvobozením Bruselu rexisté namířili svůj hněv proti elitám, jejichž návrat k moci, na kterou v plné míře Rex nikdy nedosáhl, se zdál být otázkou času.¹¹²

Koncem srpna se německá armáda začala náhle stahovat z území Belgie. Rexisté, kteří očekávali, že Němci o Belgii povedou tuhý boj, byli rychlým odchodem *Wehrmachtu* zaskočení. V situaci, kdy by mohli být vydáni na milost a nemilost členům odboje, se řada rexistů rozhodla následovat Němce na východ. Na přelomu srpna a září 1944 uprchlo z Belgie zhruba 5000 rexistů, ať už narychlo vypravenými vlaky, nákladními vozy nebo na koňských povozech. Z těch rexistů, kteří v Belgii zůstali, se řada přidala k odboji, jiní horlivě vítali Spojence; většina však byla zadržena spojeneckými armádami nebo členy odboje. Ve většině případů s nimi bylo zacházeno slušně, ač nikterak vlídně, a na rozdíl od podobných situací v Evropě na konci 2. světové války nedošlo až na ojedinělé případy lynčování k žádným masovým excesům proti kolaborantům.¹¹³

3. září 1944 vstoupili Spojenci do Bruselu. Vedoucí rexisté v čele s Matthysem však pochopitelně Belgii opustili mezi prvními. Příznačné je, že jejich posledním skutkem v Bruselu bylo nařízení řady loupeží v bruselských klenotnictvích, a nacionálně-socialističtí revolucionáři na začátku září přijeli do Hannoveru obtěžkáni kořistí. V nepřítomnosti Degrelle, který společně se zbylými legionáři ve východním Německu bránil zmenšující se hranice Třetí říše, Matthys s nejbližšími kolegy 31. března 1945 rozpustili hnutí Rex v salonku jedné hannoverské pivnice.¹¹⁴

¹¹² CONWAY, s. 271.

¹¹³ Tamtéž, s. 273-274.

¹¹⁴ DE BRUYNE, s. 21. Podle Conwaye došlo k ukončení činnosti Rexu o den dříve v Degrellově přítomnosti (CONWAY, s. 280), nicméně pro de Bruynovu verzi mluví vysoká pravděpodobnost, že Degrelle byl zaměstnán svou úlohou při obraně Berlína a záležitosti Rexu nebyly jeho hlavním zájmem.

Závěr

Od jara do léta roku 1946 probíhaly v divadle Concordia v Charleroi soudní procesy s belgickými kolaboranty, které s konečnou platností ukončily dobrodružství rexistů. V místě, které bylo několikrát dějištěm sjezdů Rexu, bylo 97 kolaborantů souzeno za pestrou škálu zločinů, spáchaných během okupace. Mezi obžalovanými bylo téměř kompletní stranické vedení Rexu v čele s Matthysem, který před soudem skromným a důstojným způsobem přijal zodpovědnost za své činy a snažil se je obhájit. Někteří rexisté odmítali obhájce a u soudu hrdě vystupovali v rexistických uniformách, jiní soudům dokazovali, že významně pomáhali členům odboje a někteří zpochybňovali platnost dekretů o válečném soudnictví, vydaných londýnskou exilovou vládou. Obhajoba některých rexistů, kteří tvrdili, že se z upřímných pohnutek a ideálů stali oběťmi velké iluze, sice mohla být blízko pravdy, nicméně názor soudců ovlivnit nemohla. Jeden z právníků, přítomných při procesech, poznamenal, že „zrada není ideálem.“ V srpnu 1945 byli Mathtys a dalších 26 rexistů odsouzeni k smrti a po řadě odvolacích procesů byli v listopadu 1947 zastřeleni.¹¹⁵

Procesy s prominentními kolaboranty byly samozřejmě pouhou špičkou ledovce – v letech 1944-1949 bylo v Belgii ze zločinů spojených s kolaborací obviněno 57052 osob, z čehož 53005 bylo shledáno vinnými. Konkrétně ve frankofonní části Belgie bylo 12597 osob odsouzeno za vojenskou kolaboraci a 7258 osob za kolaboraci politickou.¹¹⁶

Reeder a von Falkenhausen byli odsouzeni za to, že nezabránili deportaci 25000 belgických židů (zhruba 40 % z celkového počtu v Belgii). Jejich zásluhy na ochraně Belgie před SS po celé čtyři roky jejich vlády nad zemí jim však vynesly zrušení původního rozsudku dvanáctiletého nepodmíněného trestu. Belgie byla díky jejich nechuti k SS do jisté míry skutečně ušetřena teroru, typického pro jiné země, okupované nacisty.¹¹⁷

Léon Degrelle měl více štěstí než jeho bývalí kolegové. Těsně před pádem Berlína koncem dubna 1945 opustil zbylou hrstku belgických legionářů a uprchl na sever přes Dánsko do Norska, které ještě ovládaly německé armády. Z Osla s pěti kolegy přeletěl malým civilním letadlem přes osvobozenou západní Evropu do severního Španělska, kde jeho letadlo při pokusu o přistání

¹¹⁵ CONWAY, s. 276-277.

¹¹⁶ HUYSE, Luc, *The Criminal Justice System As a Political Actor in Regime Transitions: The Case of Belgium, 1944-50*, in: Deák, István, et al., *The Politics of Retribution in Europe. World War II and Its Aftermath*, Princeton University Press, New Jersey, 2000, s. 161.

¹¹⁷ GELLER, s. 125.

havarovalo na pláži poblíž San Sebastianu. *Chef de Rex* rozhodně ve Španělsku nebyl vítaným hostem – frankistický režim, který měl diplomatické obtíže kvůli přítomnosti někdejšího vichistického premiéra Pierra Lavalu, hodlal Degrella okamžitě vyhostit. Britové a Američané však odmítli za Degrella převzít zodpovědnost, a šéf Rexu se stal předmětem komplikovaných bilaterálních jednání mezi Španělskem a Belgií. Franco požadoval od belgické strany za vydání Degrella diplomatické uznání, ale ministr zahraničí Paul-Henri Spaak odmítal, aby se Degrellův osud stal předmětem „diplomatického handlu“.¹¹⁸ Mezitím se však Degrellovi podařilo uprchnout z nemocnice, kde se zotavoval ze zranění, které si přivodil při havárii letadla. Příštích deset let se Degrelle skrýval pod ochranou vlivných španělských přátel, a koncem 50. let se začal opět objevovat na veřejnosti. Belgické úřady pokračovaly v snahách o jeho vydání, ale poté, co Degrelle získal španělské občanství, Belgii nezbylo než pouze konstatovat, že bývalý kolaborant je na belgickém území *persona non grata*. Degrelle se později prezentoval především řadou knih včetně rozsáhlé autobiografie a prací o *Waffen-SS*, ve kterých glorifikoval své válečné aktivity, svou úlohu v bojích na frontě a účast v SS. Jako jediný známý přeživší pronacistický politik si vysloužil obdiv poválečných neonacistických kruhů. Degrellovy rozhovory pro belgickou televizi a popírání holocaustu mu sice vynesly určitý *succès de scandale*, ale ve své vlasti byl vnímán spíše jako relikv z éry, na kterou je lépe zapomenout. V 80. letech navázal s Degrellem srdečné přátelství lídr francouzské extrémně pravicové *Front National* Jean-Marie Le Pen, jehož bombastická demagogická rétorika připomíná leccos z Degrellových dob slávy. Degrelle zemřel 31. března 1994 ve španělské Malaze v požehnaném věku 87 let.¹¹⁹

Poválečný vývoj v Belgii ukázal, že rexistické hnutí společně s celou extrémně pravicovou scénou se vyčerpalo již během německé okupace. Po osvobození Belgie se rexistické postoje vytratily ještě rychleji, než se na belgické politické scéně objevily. Kategorický neúspěch hnutí však měl hlubší kořeny, než pouhá vojenská porážka Německa. Lze tvrdit, že Rex by se k politické moci nedostal ani v případě nacistického vítězství v Evropě – pro vojenskou okupační správu i pro SS Rex nikdy nebyl ničím víc než pouhou pomocnou silou, vhodnou k dosažení komplexnějších politických cílů, ve kterých hnutí nemělo mít pozici partnera, ale služebníka.

¹¹⁸ WILLEQUET, s. 332.

¹¹⁹ CONWAY, s. 280-281.

Dopad, který na Rex mělo kolaborantství, byl ničivý ve třech rovinách. Za prvé kolaborace zásadním způsobem rozměnila politickou a ideologickou koherenci Rexu. Strana postupně odhodila své vlastenecké a rojalistické kořeny, a postupně účelově přejímala stanoviska i vnější znaky německé NSDAP, jejíž imitací a prodlouženou rukou se nakonec stala. Degrellovy neustálé radikální změny politických názorů navíc byly těžko stravitelné i pro loajální příznivce strany, jejíž postoje byly často zcela nečitelné a toto kličkování nutně muselo na veřejnost působit odpudivě.

Za druhé kolaborace Rexu s německou administrativou přinesla straně naprostou ztrátu důvěryhodnosti u belgické veřejnosti, která již před okupací v drtivé většině nebyla Rexu nijak nakloněna. Rexisté se zdiskreditovali především svým zjevným oportunistem a špatně skrývanou touhou členů strany po osobním vzestupu, které rexistická propaganda a deklarované ušlechtilé pohnutky těžko mohly zastít.

Třetím a pro rexisty nejpochmurnějším důsledkem bezvýhradného přijetí kolaborace byl naprostý rozklad jejich společenských, občanských nebo rodinných rolí, který je někdy stál i život. Snahou nacistů v dobytých zemích nebylo aktivní vytváření kolaborantských kruhů, ale pokud se ze společnosti vynořily, velcí manipulátoři Třetí říše je dokázali dokonale využít. Jakkoliv měli různí reprezentanti Německa v Bruselu odlišné a často protichůdné přístupy ke správě země, jejich společnou vlastností byl pohled na Belgii jako na zdroj prostředků pro německou válečnou mašinerii a umění tento zdroj dokonale využít. Intoxikovaní směsí, namíchanou v různých poměrech z ingrediencí jako oportunismus, přesvědčení, pýcha, ambice a chamtivost, se rexisté nechali vtáhnout do zrychlujícího se víru kolaborace, který jim zničil život.

Degrellův úspěch na konci okupace Belgie je třeba paradoxně přičíst skutečnosti, že nezvládl svou roli politického vůdce. Mesianismus, snílkovství, schopnost sebeklamu, iluze o vlastní úloze spasitele Belgie a záliba v rafinovaných intrikách mu umožnily nejednou zavřít oči před tvrdou realitou a bezhlavě se chopit příležitostí, které se mu naskývaly. Zatímco řada jeho politických rivalů se ke konci okupace s myšlenkami na porážku nacistů snažila o změnu orientace, Degrelle, kterého zcela pohltila snaha o upevnění vlastní prestiže v umělém světě Třetí říše, žil jen pro přítomnost a jeho sebedůvěra nikdy nezakolísala. Poté, co téměř veškerá politická konkurence Rexu vzdala boj o moc v Belgii, Degrelle dosáhl Pyrrhova vítězství v podobě zisku krátkodobého vlivu. Stručně řečeno se Rexu podařilo uspět teprve poté, co nacistické Německo de facto prohrálo válku.

V širším pojetí je třeba na kolaboraci v Belgii pohlížet jako na produkt roztržité belgické společnosti v předválečném období a její nespokojenosti se stávajícím politickým uspořádáním země. V roce 1940 panovala napříč belgickou společností shoda na nutnosti radikálních politických a společenských změn – ať už to bylo náhrada parlamentního systému autoritativnějším rozdělením moci nebo uspokojení vlámských požadavků na rovnost s Valony. Hnutí jako Rex nebo VNV sice tyto požadavky použila k pokusu získat přízeň voličů, ale jejich radikální politika měla pouze omezený úspěch. Kolaborace, jejíž důsledky nebyly zdaleka tak důležité jako její příčiny, se ukázala být slepou uličkou, a silně komunisticky orientovaný odboj byl zatížen příliš velkým počtem otazníků ohledně jeho skutečných záměrů. Drtivá většina belgické společnosti tak zvolila setrvat v šedé zóně mezi kolaborací a odbojem; vlivem strastí, utrpených během okupace, přehodnotila svůj pohled na otázku politického uspořádání a nutnost nastolení autoritativního režimu. Poválečné události, které Belgii de facto vrátily do stavu před okupací, ukázaly, že na skutečně radikální společenské změny nebyla vůle ani ze strany nejširší společnosti, ani jejích elit.

Resumé

The Rexist movement was the principal francophone collaborationist grouping in Belgium during the German occupation of May 1940 to September 1944. Originally a movement of Catholic students and intellectuals led by a young journalist, Léon Degrelle, Rex had in the mid-1930s briefly won support for its populist message of authoritarian political reform from a population dissatisfied by the failure of the governing political parties to respond effectively to Belgium's economic and social difficulties. Within a year of its unexpected success Rex had declined to a marginal political force but it was saved from extinction by the German invasion of 1940. Initially one of many advocates within Belgium of a peace settlement with Nazi Germany in the wake of its apparently decisive military victory, Rex moved gradually towards an explicit pro-Nazi stance which culminated in Degrelle's open declaration of support for Hitler in January 1941.

This espousal of the Nazi cause brought Rex hardly any rewards. The vast majority of their compatriots opposed Rexist views while the *Wehrmacht* authorities, responsible for the administration of Belgium, showed little inclination to co-operate with the movement. Instead, they preferred to favour a group of Flemish nationalists who had also chosen to support the Nazi cause. However, the German attack on the Soviet Union in June 1941 gave the Rexistists the opportunity to form a volunteer military unit, the *Légion Wallonie*, which fought with some distinction alongside the German armies on the Eastern Front. In the meanwhile, the increasingly hostile attitude of the population in Belgium forced the German administration to rely more often than not on the assistance of the Rexistists whom they appointed to various posts within local and provincial governments.

In January 1943, despite the fact that the war turned to the disadvantage of the Axis forces, Degrelle chose to intensify Rex's collaboration, announcing his support for the integration of francophone Belgians (now considered to be a Germanic race) into an expanded Germanic empire. The military administrators of Brussels continually refused to grant the Rexistists substantial political powers but Degrelle did eventually win support in the higher reaches of the Nazi elite. In February 1944 the leader of Rex was decorated by Hitler himself with the Iron Cross for his military exploits on the Eastern front. Not only did he become a hero of the Third Reich propaganda machine but thanks to his loyalty, Degrelle has also won the important support of Heinrich Himmler and the SS.

These successes nonetheless provided only modest compensation for the difficulties of the diminishing group of Degrelle's supporters in Belgium. Collaboration had become a blind alley from which there was no escape. Degrelle spent much of the latter years of war in Berlin or with the *Légion Wallonie*, but his Rexist followers became the targets of a ruthless series of assassinations by the Resistance, which stepped up its attacks as the Allied liberation approached. This prompted a violent 'counter-terrorism' by the Rexistists in the summer of 1944. These final violent acts underlined the movement's political and moral bankruptcy and many Rexistists have fled Belgium during the arrival of the Allied armies in September 1944. The collapsing Reich provided only a temporary haven, and although several Rexistists - including Degrelle – escaped to begin new lives beyond the reach of the Belgian judicial authorities, most members of the party were eventually apprehended and faced imprisonment, trials and in some cases execution.

After obtaining Spanish citizenships under Franco's regime, Léon Degrelle has successfully evaded prosecution and enjoyed some attention from the media, allowing him to boast about his military career. The former Rexist leader died in Malaga in 1994 at the age of 87.

Seznam použité literatury

a) Monografie

de BRUYNE, Eddy, RIKMENSPOEL, Marc, *For Rex and For Belgium. Léon Degrelle and Walloon Political & Military Collaboration*, Helion & Co., Solihull, 2004.
ISBN 1-874622-32-9

CONWAY, Martin, *Collaboration in Belgium. Léon Degrelle and the Rexist movement*, Yale University Press, New Haven & London, 1993. ISBN 0-300-05500-5

HULICIUS, Eduard, *Belgie. Stručná historie státu*, Libri, Praha, 2006.
ISBN 80-7277-191-4

MÜLLER, Heiner, KRIEGER, Karl-Friedrich, VOLRATH, Hanna, *Dějiny Německa*, Lidové noviny, Praha 2001. 80-7106-188-3

WILLEQUET, Jacques, *La Belgique sous la botte: résistances et collaborations 1940-1945*, Editions universitaires, Paris, 1986. ISBN 2-7113-0334-9

b) Odborné články

CONWAY, Martin, *Building the Christian City: Catholics and Politics in Inter-War Francophone Belgium, Past and Present*, roč. 37, č. 128 (srpen 1990), s. 117-151.

GELLER, Jay Howard, *The Role of Military Administration in German-Occupied Belgium, 1940-1944*, *The Journal of Military History*, roč. 63, č. 1 (leden 1999), s. 99-125.

MARRUS, Michael R., PAXTON, Robert O., *The Nazis and the Jews in Occupied Western Europe, 1940-1944*, *The Journal of Modern History*, roč. 54, č. 4 (prosinec 1982), s. 687-714.

c) Ostatní publikace

DEÁK, István, et al., *The Politics of Retribution in Europe. World War II and Its Aftermath*, Princeton University Press, New Jersey, 2000. ISBN 0-691-00954-6

GOVAERT, Serge: *Les griffes du lion. Le nationalisme flamand à la veille de 2002*, Éditions Labor, Bruxelles, 2001. ISBN 2-8040-1623-4

van ISTENDAEL, Geert, *Belgický labyrint*, Cinemax, Praha, 1998.
ISBN 80-85933-24-1

SEMELIN, Jacques, *Sans armes face à Hitler*, Payot, Paris 1998. ISBN 978-2228891592

d) Příručky a atlasy

Encyclopaedia Britannica, 15. vydání, Chicago, 1994.

HONZÁK, František a kol., *Evropa v proměnách staletí*, Libri, Praha, 2001.
ISBN 80-7277-025-X

PEČENKA, Marek, LUŇÁK, Petr a kol., *Encyklopedie moderní historie*, Libri, Praha, 1999.
ISBN 80-85983-95-8

The Times Atlas of World History, Harper Collins, London, 1994. ISBN 0-7230-0534-6

e) Internetové zdroje

<http://www.secondeguerre.net>

<http://druha.svetova.cz>